Anti-diskriminacioni normativni okvir u Srbiji u oblasti LGBT prava

Beograd, 2017.

Izrada ove publikacije omogućena je uz podršku američkog naroda putem Američke agencije za međunarodni razvoj (USAID). Za sadržaj ove publikacije odgovoran je Labris - organizacija za lezbejska ljudska prava i sadržaj ne mora nužno odražavati stavove USAID-a i Vlade Sjedinjenih Američkih Država.

Naslov
Anti-diskriminacioni normativni okvir u Srbiji u oblasti LGBT prava

Autorka
Nataša Jovanović

Publikaciju izdaje
Labris - organizacija za lezbejska ljudska prava

Za izdavača
Jelena Vasiljević

Grafički dizajn i prelom
Minja Pavlović

Prevod
Context

Tiraž
300

USAID
OD AMERIČKOG NARODA

LABRIS
ORGANIZACIJA ZA LEZBEJSKA LJUDSKA PRAVA

Nekomercijalno umnožavanje, fotokopiranje ili bilo koji drugi oblik reprodukcije cele publikacije ili njenih delova je poželjno, uz prethodno pisano informisanje izdavača na mejl: **labris@labris.org.rs**

Sadržaj

I Normativni okvir za zaštitu LGBT prava u Srbiji

Krovni zakoni za zaštitu ljudskih prava u Republici Srbiji 9
Bezbednost 12
Brak, porodični odnosi i nasleđivanje 16
Zdravstvena zaštita 19
Socijalna zaštita 21
Rad i zapošljavanje 23
Obrazovanje 25
Mediji 27
Mladi, sport i stranci 31

II Nacionalne politike protiv diskriminacije LGBT osoba

Strategija prevencije i zaštite od diskriminacije 35
Akcioni plan za primenu Strategije prevencije i zaštite od diskriminacije za period od 2014. do 2018. godine 39
Nacionalna strategija za rodnu ravnopravnost za period 2016. do 2020. godine sa akcionim planom za period 2016. do 2018. godine 43
Nacionalna strategija za mlade za period 2015 – 2020. godine 42

I Normativni okvir za zaštitu LGBT prava u Republici Srbiji

Kada su u pitanju LGBT prava u Srbiji i njihova prepoznatljivost u nacionalnom regulatornom okviru, pojedini autori navode da je 2005. godina bila prekretnica za pitanje eksplicitne zabrane diskriminacije u odnosu na seksualnu orijentaciju[1] jer je te godine doneto čak četiri zakona koji sadrže seksualnu orijentaciju kao zabranjeni osnov za diskriminaciju: Zakon o visokom obrazovanju, Zakon o javnom informisanju, Zakon o radiodifuziji i Zakon o radu. Danas, ovakvu eksplicitnu odredbu sadrži najmanje 12 opštih zakona, kao i posebnih zakona koji regulišu pojedine oblasti društvenog života. Pored toga, tumačenjem "drugog ličnog svojstva" kao osnova za diskriminaciju, LGBT osobe dobijaju široku zaštitu iako seksualna orijentacija nije eksplicitno navedena kao osnov.

1. Krovni zakoni za zaštitu ljudskih prava

Pored toga što sva opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava i ratifikovani ugovori čine deo našeg unutrašnjeg prava, ljudska i manjinska prava i slobode su deo našeg zakonodavnog okvira eksplicitno i zajemčena su najvišim pravnim aktom Republike Srbije.

1.1.Ustav Republike Srbije[2]

Ustavom Republike Srbijeutvrđeno je da su opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava i potvrđeni međunarodni ugovori sastavni deo pravnog poretka Republike Srbije i da se neposredno primenjuju. Oni ipak, moraju biti u skladu s Ustavom[3].

Ustavom se jemče, i kao takva, **neposredno primenjuju** ljudska i manjinska prava zajemčena opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava, potvrđenim međunarodnim ugovorima i zakonima. Zakonom se može propisati **način ostvarivanja** ovih prava samo ako je to Ustavom izričito predviđeno ili ako je to neophodno za ostvarenje pojedinog prava zbog njegove prirode, pri čemu zakon ni u kom slučaju ne sme da utiče na suštinu zajemčenog prava. Odredbe o ljudskim i manjinskim pravima se **tumače u korist unapređenja vrednosti** demokratskog društva, saglasno međunarodnim standardima i praksimeđunarodnih institucija koje nadziru njihovo sprovođenje.[4]

Svrha ovih ustavnih jemstava jeočuvanje ljudskog dostojanstva i ostvarenje pune slobode i jednakosti svakog pojedinca u društvu.[5] Ustav takođe predviđa da se dostignuti nivo ljudskih i manjinskih prava ne može smanjivati, te da se zakonom mogu ograničiti samo ako je to dozvoljeno ustavom i u svrhe radi kojih ga Ustav dopušta, u obimu neophodnom da se ustavna svrha ograničenja zadovolji u demokratskom društvu i bez zadiranja u suštinu zajemčenog prava.[6]

---

[1] Dr Zorica Mršević, Pravni i institucionalni okviri nasilja prema istopolno orijentisanim osobama u: Istraživanje o nasilju nad LGBTIQ populacijom u Srbiji, Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2006. godina

[2] „Službeni glasnik RS", broj 98/2006

[3] Čl 16.Ustava Republike Srbije

[4] Član 18. Ustava Republike Srbije

[5] Član 19 Ustava Republike Srbije

[6] Član20. Ustava Republike Srbije

Ustav garantuje **jednakost** pred ustavom i zakonom ipravo na jednaku zakonsku zaštitu, bez diskriminacije i **zabranjuje svaku diskriminaciju,po bilo kom osnovu,** ne navodeći eksplicitno seksualnu orijentaciju kao osnov[7].Korpus ustavom zajemčenih prava vrlo je širok. U kontekstu diskriminacije važne su i odredbe koje se odnose na **podsticanje i uvažavanje razlika**, kao i **zabrana izazivanja rasnenacionalne i verske mržnje.**[8] Ustav jemči: pravo na dostojanstvo i slobodan razvoj ličnosti[9]; pravo na život[10]; nepovredivost fizičkog i psihičkog integriteta[11]; pravo na slobodu i bezbednost;[12] prava u slučaju lišavanja slobode;[13]pravo na jednaku zaštitu prava i na pravno sredstvo.[14]Ustavom su, dalje, garantovani: sloboda mišljenja i izražavanja[15], sloboda okupljanja i sloboda udruživanja,[16] pravo na imovinu, nasleđivanje, na rad, na obrazovanje;[17] pravo na pravnu pomoć, zaštitu fizičkog i psihičkog zdravlja.[18]Ustav jemči posebnu zaštitu porodice, majke, samohranog roditelja i deteta,[19]ravnopravnost žena i muškaraca[20] i predviđa da **svako ima pravo** da slobodno odluči o zaključenju i raskidanju braka[21], kao i da svako ima pravo da slobodno odluči o rađanju dece.[22]

1.2.Zakon o zabrani diskriminacije[23]

Nužnost donošenja posebnog sistemskog zakona proistekla je iz činjenice da je bilo neophodno posebno razraditi brojne članove Ustava koji se odnose na zabranu diskriminacije, kao i iz činjenice da su brojni posebni zakoni koji su doneti pre donošenja Zakona o zabrani diskriminacije sadržali u sebi partikularne, pojedinačne i nepovezane pravne norme usled čega zabrana diskriminacije u Srbiji nije bila uspešna.[24]Zakon o zabrani diskriminacije(2009)je prvi sistemski zakon koji uvodi opštu zabranu diskriminacije, na temeljan način reguliše zabranu svih oblika neposredne ili posredne diskriminacije, kao i postupke zaštite od diskriminacije. Zakon definiše diskriminaciju, predviđa teške

[7] Čl. 21. Ustava Republike Srbije

[8] Članovi 48-49 Ustava Republike Srbije

[9] Čl. 23. Ustava Republike Srbije

[10] Čl. 24. Ustava Republike Srbije

[11] Čl. 25. Ustava Republike Srbije

[12] Čl. 25. Ustava Republike Srbije

[13] Članovi 28-35 Ustava Republike Srbije

[14] Čl. 36. Ustava Republike Srbije

[15] Član 46 Ustava Republike Srbije

[16] Članovi 54-55 Ustava Republike Srbije

[17] Članovi 58-60, član 71, Ustava RS

[18] Čl. 68. Ustava Republike Srbije

[19] Čl. 66. Ustava Republike Srbije

[20] Čl. 15. Ustava Republike Srbije

[21] Član 62 Ustava Republike Srbije

[22] Član 63 Ustava Republike Srbije

[23] „Sl. glasnik RS", br. 22/2009

[24] Dr Dejan Milenković, Vodič kroz Zakon o zabrani diskriminacije, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Beograd 2010.

i pojedinačne oblike diskriminacije i ustanovljava funkciju Poverenika za zaštitu ravnopravnosti kao samostalan državni organ, nezavisan u obavljanju poslova utvrđenih ovim zakonom.

Seksualna orijentacija i rodni identitet su ovim zakonom eksplicitno obuhvaćeni kao zabranjeni osnovi za diskriminaciju.[25]Izazivanje i podsticanje neravnopravnosti, mržnje inetrpeljivosti po osnovu pola, rodnog identiteta ili seksualnog opredeljenja spadaju u **teške oblike diskriminacije**.[26]

Zakon je eksplicitan i o tome da jeseksualna orijentacija privatna stvar, da niko ne može biti pozvan da se javno izjasni o svojoj seksualnoj orijentaciji. Sa druge strane, svako ima pravo da se izjasni o svojoj seksualnoj orijentaciji, a diskriminatorsko postupanje zbog takvog izjašnjavanja je zabranjeno.[27]

Zakonom o zabrani diskriminacije se **zabranjuje i govor mržnje** tj. izražavanje ideja, informacija i mišljenja kojima se podstiče diskriminacija, mržnja ili nasilje protiv lica ili grupe lica zbog njihovog ličnog svojstva, u javnim glasilima i drugim publikacijama, na skupovima i mestima dostupnim javnosti, ispisivanjem i prikazivanjem poruka ili simbola i na drugi način.[28]

Donošenjem Zakona o zabrani diskriminacije nije prestala potreba da se donose i drugi posebni zakoni ili odredbe i norme koje se odnose na diskriminaciju u posebnim sektorskim zakonima, npr. Onim koji se odnose isključivo na određene posebno osetljive društvene grupe, kao što je to već učinjeno donošenjem Zakona o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom. [29]

1.3.Zakon o ravnopravnosti polova Republike Srbije[30]

Zakon o ravnopravnosti polova Republike Srbije(2009) reguliše pitanje diskriminacije **na osnovu pola** kao svako neopravdano pravljenje razlike ili nejednako postupanje, odnosno propuštanje (isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva) koje ima za cilj ili posledicu da licu ili grupi oteža, ugrozi, onemogući ili negira priznanje, uživanje ili ostvarivanje ljudskih prava i sloboda u političkoj, ekonomskoj, društvenoj, kulturnoj, građanskoj, porodičnoj i drugoj oblasti. Međutim, ovaj Zakon ne identifikuje potrebu da se obrati pažnja i na razlike među ženama koje ih čine izloženijim diskriminaciji, kao što je seksualna orijentacija.[31]Sam naziv zakona govori o njegovoj rodnoj neutralnosti – on se odnosi isključivo na pitanje odnosa između muškaraca i žena. Zakon ne prepoznaje različitosti koje postoje među samim ženama i **ne obuhvata pitanje rodnog identiteta i seksualne orijentacije**. Takođe, Zakon nije pokazao nikakvu praktičnu primenu, pre svega, jer ne sadrži mehanizme za nadzor, a za većinu predviđenih odredbi nisu predviđene sankcije za njihovo kršenje, te se može reći da ove odredbe imaju karakter preporuka, a ne pravno obavezujućih normi.

[25] Član 2 Zakona o zabrani diskriminacije, Pojmovi

[26] Član 13.Zakona o zabrani diskriminacije, Teški oblici diskriminacije

[27] Član 21. Zakona o zabrani diskriminacije, Diskriminacija na osnovu seksualne orijentacije

[28] Član 11 Zakona o zabrani diskriminacije

[29] „Sl. glasnik RS“, br. 33/2006 i 13/2016.

[30] „Sl. glasnik RS“, br. 104/2009

[31] Senka nad Srbijom, Izveštaj nevladinih organizacija za 55. zasedanje Komiteta CEDAW, Autonomni ženski centar ASTRA Žene u crnom Labris Glas razlike, Beograd 2013. godine, dostupan na 2013.http://www.womenngo.org.rs/images/CEDAW/2013/Senka_nad_Srbijom.pdf

Već niz godina se najavljuje donošenje novog zakona, a ovaj proces je zaustavljen početkom 2016.godine kada je stopiran novi predlog zakona o ravnopravnosti žena i muškaraca, iz razloga što ne sadrži funkcionalne odredbe, kao i što je naziv iz Zakona o rodnoj ravnopravnosti promenjen u Zakon o ravnopravnosti žena i muškaraca[32].

2. Bezbednost

2.1.Krivični zakonik Republike Srbije[33]

Izmenama krivičnog zakonika koje su stupile na snagu januara 2006. godine, Srbija je izjednačila uzrasni minimum za stupanje u sve seksualne odnose iuvela potpunu dekriminalizaciju dobrovoljnog seksualnog odnosa odraslih osoba[34].

Izmenama Krivičnog zakonika iz 2012. godine**uvodi se seksualna orijentacija kao jedna od posebnih okolnosti za odmeravanje kazne za krivično delo učinjeno iz mržnje**.Naime, ukoliko je krivično delo učinjeno iz mržnje zbog pripadnosti rasi i veroispovesti, nacionalne ili etničke pripadnosti, pola, **seksualne orijentacije ili rodnog identiteta drugog lica**, tu okolnost sud će ceniti kao otežavajuću okolnost, osim ako ona nije propisana kao obeležje krivičnog dela.*35*

Krivičnim zakonikom je predviđeno i krivično delo Rasna i druga diskriminacija,[36]kojim je zaprećena kazna zatvora od šest meseci do pet godina za onog ko**krši zajemčena ljudska prava** i slobode na osnovu razlike prema bilo kom ličnom svojstvu. Ista je zaprećena kazna i za **proganjanje organizacija ili pojedinaca** zbog njihovog zalaganja za ravnopravnost ljudi,

Za širenje tekstova, slika ili svakog drugog predstavljanja ideja ili teorija koje zagovaraju ili podstrekavaju mržnju, diskriminaciju ili nasilje, protiv bilo kojeg lica ili grupe lica, zasnovanih na bilo kom **ličnom svojstvu**, zaprećena kazna zatvora od tri meseca do tri godine(**govor mržnje**). Ista je zaprećena kazna zatvora za javne pretnje da će se izvršiti krivično delo protiv lica ili grupe lice zbog nekog ličnog svojstva.

Ove odredbe KZ koje sadrže eksplicitne norme mogu se koristiti direktno za zaštitu prava LGBT osoba, međutim, krivični zakon se može koristiti znatno šire, u smislu da najmanje 50 krivičnih dela može biti primenjeno direktno, bez ikakvih izmena za zaštitu LGBT prava (krivična dela protiv života i tela; protiv sloboda i prava čoveka i građanina; protiv polne slobode, protiv časti i ugleda; protiv braka i porodice; protiv prava po osnovu rada, zdravlja ljudi itd).[37]

---

[32] Više na http://www.womenngo.org.rs/vesti/436-stopiran-los-predlog-zakona-iz-skupstinske-procedure-povucen-predlog-zakona-o-ravnopravnosti-zena-i-muskaraca

[33] „Sl. glasnik RS", br. *85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013 i 108/2014*

[34] Dr Zorica Mršević, Pravni i institucionalni okviri nasilja prema istopolno orijentisanim osobama u: *Istraživanje o nasilju nad LGBTIQ populacijom u Srbiji*, Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2006. Godina, str. 51

[35] Član 54a Krivičnog zakonika, Posebne okolnosti za odmeravanje kazne za krivično delo učinjeno iz mržnje

[36] Član 387 Krivičnog zakonika, Rasna i druga diskriminacija

[37] Istraživanje o nasilju nad LGBTIQ populacijom u Srbiji, Dr Zorica Mršević, Pravni i institucionalni okviri nasilja prema istopolno orijentisanim osobama, Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2006. godina

2.2.Zakon o izvršenju krivičnih sankcija[38]

Ovaj zakon zabranjuje diskriminaciju prema licima prema komima seizvršava krivična sankcija. Ova licane smeju biti stavljena u **neravnopravan položaj** zbog rase, boje kože, pola, jezika, vere, političkih i drugih uverenja, nacionalnog ili socijalnog porekla, imovnog stanja, obrazovanja, društvenog položaja **ili drugog ličnog svojstva.**[39]

2.3.Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica[40]

Zakon sadrži odredbe koje se primenjuju prema maloletnim učiniocima krivičnih dela, kao i posebne odredbe o zaštiti dece i maloletnika kao oštećenih u krivičnom postupku.[41] Zakonom je predviđeno da su maloletnici prema kojima se izvršavaju krivične sankcije **ravnopravni bez obzira** na rasu, boju kože, pol, jezik, veroispovest, političko ili drugo uverenje, nacionalno, etničko ili socijalno poreklo, imovinsko stanje, status stečen rođenjem ili drugi status maloletnika, njegovog roditelja, usvojioca ili staraoca, **kao i na druge oblike različitosti.**[42]

2.4.Zakon o policiji[43]

Novi Zakon o policiji(2016), eksplicitno **zabranjuje diskriminaciju na osnovu pola, roda i rodnog identiteta**[44]. Ova odredba predstavlja napredak u odnosu i postupanju državnih organa prema transrodnim i transpolnim osobama kao višestruko osetljivoj kategoriji stanovništva izloženoj čestim kršenjem njihovih prava. Ipak, nedostatak Zakona je što **ne sadrži odredbu o zabrani diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije**.[45]

Zakon o policiji izričito je propisao da policija razvija **profesionalne kapacitete i kompetencije i etiku policijskih službenika** za društveno odgovorno delovanje policijske službe **uz puno poštovanje ljudskih i manjinskih prava i sloboda i zaštitu svih ranjivih grupa**.[46]

Pri obavljanju policijskih poslova koji su definisani Zakonom, Policija se pridržava utvrđenih i dostignutih standarda policijskog postupanja, uzimajući u obzir međunarodno opšte prihvaćene standarde postupanja koji se odnose na: dužnost služenja građanima i zajednici;odgovaranje na potrebe i očekivanja građana; poštovanje zakonitosti i suzbijanje nezakonitosti; **ostvarivanje ljudskih i manjinskih prava i sloboda; nediskriminaciju** pri izvršavanju policijskih zadataka; srazmernost u upotrebi sredstava prinude; zabranu mučenja i primene nečovečnih

[38] „Službeni glasnik RS", broj 55/2014

[39] Član 7 Zakona o izvršenju krivičnih sankcija, Zabrana diskriminacije

[40] „Službeni glasnik RS", broj 85/2005

[41] Član 1 Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica

[42] Član 88 Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica

[43] „Službeni glasnik RS", broj 6/16.

[44] Član 5. Zakona o policiji

[45] Redovan godišnji izveštaj Zaštitnika građanaza 2015. Godinu, Beograd, mart 2016.

[46] Član 27. Zakona o policiji.

i ponižavajućih postupaka;pružanje pomoći nastradalim licima; pridržavanje profesionalnog ponašanja i integriteta; obavezu zaštite tajnih podataka; obavezu odbijanja nezakonitih naređenja i prijavljivanja korupcije.[47]

Pored zakona o policiji, postupanje policijskih službenika je regulisano i nizom podzakonskih akata, između ostalih:

2.4.1. **Kodeksom policijske etike**[48] predviđeno je da policija vodi računa o posebnim potrebama koje imaju **svedoci**, sprovodi pravila njihove zaštite i podrške tokom postupka, posebno u slučajevima kada postoji opasnost od zastrašivanja svedoka. Policija, **bez bilo kakve diskriminacije, obezbeđuje potrebnu podršku,pomoć i informacije žrtvama krivičnih dela**.[49] Takođe, Kodeksom se reguliše pitanje prijema u policijsku službu **na objektivnim i nediskriminatorskim uslovima za prijem**, čime se teži prijemu na rad muškaraca i žena iz različitih društvenih grupa, sa krajnjim ciljem da policijski službenici odražavaju strukturu društva kome služe.[50]

2.4.2. **Posebnim protokolom o postupanju policijskih službenika u zaštiti maloletnih lica od zlostavljanja i zanemarivanja**[51] predviđeno je postupanje policije prema maloletnim licima bez diskriminacije, odnosno bez obzira na porodični status, etničko poreklo, krivičnopravni status i bilo koje druge socijalne ili individualne karakteristike (rasu, boju kože, pol, jezik, veroispovest, nacionalnost, mentalne, fizičke ili druge specifičnosti maloletnog lica) i njegove porodice ili člana porodice.

2.4.3. **Posebni protokol o postupanju policijskih službenika u slučajevima nasilja nad ženama u porodici i u partnerskim odnosima**[52]definiše rodno zasnovano nasilje kao oblik diskriminacije žena u skladu sa međunarodnim standardima u ovoj oblasti. Diskriminaciju predstavlja svaki postupak koji dovodi do nanošenja štete ili patnje fizičke, mentalne ili seksualne prirode, pretnje takvim postupcima, prinuda i drugi oblici ograničavanja slobode.

O **percepciji pripadnika LGBT zajednice o sektoru bezbednosti postoje istraživanja**[53], kao i **analiza postupanja državnih organau slučajevima napada na LGBT osobe u Srbiji u slučajevima zločina iz mržnje**[54].

[47] Član 33 Zakona o policiji, Standardi policijskog postupanja

[48] „Službeni glasnik RS", broj *92/2006*

[49] Član 41 Kodeksa policijske etike

[50] Član 23 Kodeksa policijske etike

[51] http://www.paragraf.rs/propisi/posebni_protokol_o_postupanju_policijskih_sluzbenika_u_zastiti_maloletnih_lica_od_zlostavljanja_i_zanemarivanja.html

[52] http://www.sigurnakuca.net/upload/documents/PlaviTekst.pdf

[53] LGBT populacija I reforma sektora bezbednosti u Republici Srbiji, Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju, Misija OEBS u Srbiji i Centar za istraživanje javnih politika Beograd, 2011.http://www.publicpolicy.rs/documents/7c1076128bd959d386a4f0f318f9c38fefbf2fa2.pdf

[54] ZLOČINI IZ MRŽNJEPostupanje državnih organau slučajevima napada na LGBT osobe u Srbiji, Labris – Organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2015

Istraživanja i analize, po pravilu, rade organizacije civilnog društva, te bi državni organi morali da ih uzimaju u obzir prilikom kreiranja politika i izmena zakona koji se odnose na ljudska prava ovih osoba.

2.5.Zakon o zaštiti podataka o ličnosti[55]

Ovaj zakon reguliše naročito osetljivei podatke koji se odnose na ličnost koji, kao takvi, moraju biti posebno zaštićeni.[56] Zakon propisuje da se podaci koji se odnose na, između ostalog, **pol, žrtvu nasilja, osudu za krivično delo i seksualni život** mogu obrađivati na osnovu slobodno datog pristanka lica, osim kada zakonom nije dozvoljena obrada ni uz pristanak. Ovakva obrada mora biti posebno označena i zaštićena merama zaštite. Uvid u ove podatke kao li pravo provere zakonitosti obrade ovih podataka ima Poverenik za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti, po službenoj dužnosti ili po zahtevu lica, odnosno rukovaoca.

2.6.Zakon o javnom okupljanju[57]

Kako je pravo na javno okupljanje jedno od najosporavanijih prava LGBT zajednice u Srbiji, donošenje ovog zakona je trebalo da uredi način ostvarivanja ovog prava zajemčenog Ustavom. Zakonom o javnom okupljanju (2016) uređuju se javna okupljanja u Republici Srbiji,[58] propisuje se da je mirno okupljanje slobodno i da svako ima pravo da organizuje okupljanje i da u njemu učestvuje, u skladu sa zakonom[59]. Okupljanjemse smatra okupljanje više od 20 lica radi izražavanja, ostvarivanja i promovisanja državnih, političkih, socijalnih i nacionalnih uverenja i ciljeva, drugih sloboda i prava u demokratskom društvu. Okupljanjemse smatraju i drugi oblici okupljanja kojima je svrha ostvarivanje verskih, kulturnih, humanitarnih, sportskih, zabavnih i drugih interesa.[60] Zakon predviđa i niz situacija **kada javno okupljanje nije dozvoljeno**:[61]

1) kada postoji ugrožavanje bezbednosti ljudi i imovine, javnog zdravlja, morala, prava drugih ili bezbednosti Republike Srbije;
2) kada su ciljevi okupljanja usmereni na pozivanje i podsticanje na oružani sukob ili upotrebu nasilja, na kršenje ljudskih i manjinskih sloboda i prava drugih, odnosno na izazivanje ili podsticanje rasne, nacionalne, verske ili druge neravnopravnosti, mržnje i netrpeljivosti;
3) kada nastupi opasnost od nasilja, uništavanja imovine ili drugih oblika narušavanja javnog reda u većem obimu;
4) ako je održavanje okupljanja suprotno odredbama ovog zakona.

[55] "Sl. glasnik RS", br. 97/2008, 104/2009 - dr. zakon, 68/2012 - odluka US i 107/2012

[56] Član 16 Zakona o zaštiti podataka o ličnosti, Naročito osetljivi podaci

[57] „Službeni glasnik RS", broj 06/2016

[58] Član 1 Zakona o javnom okupljanju

[59] Član 2 Zakona o javnom okupljanju

[60] Član 3 Pojam javnog okupljanja

[61] Član 8 Zakona o javnom okupljanju

2.7. Zakon o zabrani manifestacija neonacističkih ili fašističkih organizacija i udruženja i zabrani upotreba neonacističkih ili fašističkih simbola i obeležja[62]

Zakonom se uređuje zabrana manifestacija, isticanje simbola ili obeležja ili bilo kakvog drugog delovanja neonacističkih ili fašističkih organizacija i udruženja, **kojima se na bilo koji način povređuju ustavna prava ili slobode građana** i propisuju sankcije za povredu ovog zakona.[63]

Zakon zabranjuje proizvodnju, umnožavanje, skladištenje, prezentaciju, veličanje ili na bilo koji drugi način širenje propagandnog materijala, simbola ili obeležja **kojima se izaziva, podstiče ili širi mržnja ili netrpeljivostprema slobodnim opredeljenjima građana**, rasna, nacionalna, ili verska mržnja ili netrpeljivost, propagiraju ili opravdavaju neonacističke i fašističke ideje i organizacije ili se na drugi način ugrožava pravni poredak.[64] Sankcija predviđena za kršenje ove odredbe (prekršaj) je novčana kazna[65], kao i zaštitna mera oduzimanja predmeta kojim je prekršaj izvršen.

3. Brak, porodični odnosi i nasleđivanje

U mnogim zemljama, pravo na brak i na usvajanje dece su najosporavanija prava LGBT osobama. Srbija u tom smislu nije izuzetak. LGBT osobe nailaze na brojne prepreke u svakodnevnom životu zbog nemogućnosti da ostvaruju prava regulisana, pre svega Porodičnim zakonom Srbije.

3.1. Porodični zakon Republike Srbije[66]

Ovim zakonom uređuju se brak i odnosi u braku, odnosi u vanbračnoj zajednici, odnosi deteta i roditelja, usvojenje, hraniteljstvo, starateljstvo, izdržavanje, imovinski odnosi u porodici, zaštita od nasilja u porodici, postupci u vezi sa porodičnim odnosima i lično ime.[67]Zakon propisuje posebnu zaštitu porodice kao i da svako ima pravo na poštovanje svog porodičnog života[68].

Zakon se ni na koji način ne odnosi na LGBT osobe budući da je brak definisan kao zakonom uređena **zajednica života žene i muškarca**,[69] a vanbračna zajednica kao **trajnija zajednica života žene i muškarca,** između kojih nema bračnih smetnji.[70]

---

[62] „Službeni glasnik RS",br. 41/2009

[63] Član 1 Zakona o zabrani manifestacija neonacističkih ili fašističkih organizacija

[64] Član 3 Zakona o zabrani manifestacija neonacističkih ili fašističkih organizacija

[65] za pravno lice, odgovorno lice u pravnom licu, preduzetnika ili fizičko lice, Član 8 Zakona o zabrani manifestacija neonacističkih ili fašističkih organizacija

[66] "Sl. glasnik RS", br. *18/2005, 72/2011 - dr. zakon i 6/2015*

[67] Član 1 Porodičnog zakona

[68] Član 2 Porodičnog zakona

[69] Član 3 Porodičnog zakona

[70] Član 4 Porodičnog zakona

Ovako definisani brak i vanbračna zajednica, koji su izričiti u tome da je različitost polova nužna za sklapanje braka i priznavanje vanbračne zajednice, u potpunosti isključuju čitavu LGBT populaciju i osporavaju joj prava zajemčena ustavom i međunarodnim standardima. To, u krajnjoj liniji, dovodi do sistemske diskriminacije ovih osoba pri ostvarivanju niza prava kao što su: sticanje zajedničke imovine istoplonih partnera, pravo na izdržavanje, zajedničko usvajanje dece, prava u toku krivičnog postupka i izvršenja krivičnih sankcija (npr.oslobađanje od dužnosti svedočenja), zakonsko nasleđivanje, prava iz penzionog, zdravstvenog i osiguranja u slučaju bolesti ili smrti (npr. na porodičnu penziju) i dr.

Sa druge strane, tumačenjem odredbi o**zaštiti od nasilja u porodici**, mogle bi biti obuhvaćene i osobe drugačije seksualne orijentacije, budući da zakon štiti od nasilja u porodici i**lica koja žive ili su živela u istom porodičnom domaćinstvu**; kao i **lica koja su međusobno bila ili su još uvek u emotivnoj ili seksualnoj vezi** iako nikada nisu živela u istom porodičnom domaćinstvu.[71]

Kada je u **pitanju usvajanje dece**, Porodični zakon Srbije predviđa mogućnost **zajedničkog usvojenja** supružnika ili vanbračnih partnera, usvojenje od strane lica koje je supružnik ili vanbračni partner roditelja deteta; dok je**usvojenje od strane lica koje živi samo moguće samo ako za to postoje naročito opravdani razlozi i na osnovu posebne dozvole** ministra nadležnog za porodičnu zaštitu.[72]

Zakon takođe uređuje zajedničku i posebnu imovinu supružnika i vanbračnih partnera i propisuje da je imovina koju su vanbračni partneri stekli radom u toku trajanja zajednice života **u vanbračnoj zajednici predstavlja njihovu zajedničku imovinu**, te da se na imovinske odnose vanbračnih partnera shodno primenjuju odredbe o imovinskim odnosima supružnika.[73] Kako je vanbračna zajednica definisana kao trajnija zajednica života žene i muškarca jasno je da je osobama istopolne seksualne orijentacije onemogućeno da stiču zajedničku imovinu sa svojim partnerima/kama, što opet ima svojih posledica u pogledu onemogućavanja vršenja niza prava.

Akcionim planom za primenu Strategije prevencije izaštite od diskriminacije predviđene su izmene pravnog okvira radi sprečavanja diskriminacije u vezi sa brakom, porodičnim odnosima i nasleđivanjem pripadnika osetljivih društvenih grupa i otvaranje javne debate o mogućem priznavanju instituta građanske istopolne zajednice i priznavanja naslednih prava istopolnih partnera. Rok koji je država odredila za ovaj posao je poslednji kvartal 2017. godine, dok za sprovođenje ovih mera nisu opredeljena konkretna budžetska sredstva.[74]

[71] Član 197, Stav 3 Porodičnog zakona

[72] Član 101 Porodičnog zakona

[73] Član 191 Porodičnog zakona

[74] Akcioni plan za primenu Strategije prevencije izaštite od diskriminacije, oblast 4.3 Brak, porodični odnosi i nasleđivanje, mere 4.3.1; 4.3.2 i 4.3.3.

Važno je napomenuti da u Srbiji od 2012. godine postoji **Model zakona o registrovanim istopolnim zajednicama,**[75]koji, pored uporedne analize, sadrži i rešenja za registrovana partnerstva. Model zakona su predložile organizacije civilnog društva, a njima se uređuju osnovna načela i pojam registrovanih istopolnih zajednica, postupak i uslovi za registraciju istopolnih zajednica, dejstva i pravne posledice registracije i način prestanka registrovanih istopolnih zajednica. Takođe, predlogom zakona se regulišu sva pitanja od značaja za LGBT zajednicu: pitanje imovinskih odnosa, izdržavanja, nasleđivanja, poreskog oslobođenja, penzionog, zdravstvenog I osiguranja u slučaju bolesti, prava u toku krivičnog postupka i izvršenja krivičnih sankcija.

U Prednacrtu građanskog zakonika se **u fusnoti** navodi da bi trebalo sagledati mogućnost regulisanja istopolnih zajednica. Ne postoje odredbe posvećene pravnom regulisanju ovog pitanja, niti norme koje bi dale osnova za donošenje posebnog zakona o istopolnim zajednicama, osim odredaba člana 2014. gde se istopolne zajednice pominju u kontekstu prava na stanovanje. S tim u vezi, Poverenik za zaštitu ravnopravnosti je ukazivao da je potrebno omogućiti registraciju istopolnih zajednica.[76]

3.2.Zakon o nasleđivanju[77]

Na osnovu zakona, ostavioca nasleđuju: njegovi potomci, njegovi usvojenici i njihovi potomci, njegov **bračni drug**, njegovi roditelji, njegovi usvojioci, njegova braća i sestre i njihovi potomci, njegovi dedovi i babe i njihovi potomci i njegovi ostali preci.[78] Ovakva zakonska odredba isključuje vanbračne partnere iz mogućnosti da nacleđuju imovinu ili penziju ostavioca, te je treba imati u vidu kada se bude rešavalo pitanje nasleđivanja vanbračnih partnera istopolne orijentacije.

3.3.Zakon o matičnim knjigama[79]

Matične knjige su osnovne službene evidencije o ličnom stanju građana. U matične knjige upisuju se činjenice **rođenja, braka, smrti** i druge zakonom predviđene **činjenice i promene u vezi s njima.** U Srbiji se vode:matična knjiga rođenih, matična knjiga venčanih i matična knjiga umrlih.[80] Pol deteta je, pored ostalih, podatak koji se upisuje u matičnu knjigu rođenih.[81]Iako Zakon predviđa mogućnost upisa promena podatka o ličnom stanju

[75] **Model zakona o registrovanim istopolnim zajednicama,** nastao je u okviru projekta"Borba protiv diskriminacije i izgradnja kulture tolerancije putem dijaloga, pravnih reformi i praćenja diskriminatorne prakse" u saradnji Centra za unapređivanje pravnih studija,Labrisa–Organizacije za lezbejska ljudska prava i AIRE Centra, Urednik Saša Gajin, Beograd 2012. godine

[76] Redovan godišnji izveštaj Poverenika za zaštitu ravnopravnosti za 2015. Godinu, 15. mart 2016. godine

[77] „Sl. glasnik RS", br. 46/95, 101/2003 -odluka USRS I 6/2015

[78] Član 8 Zakona o nasleđivanju

[79] „Sl. glasnik RS", br. 20/2009 i 145/2014

[80] Član 2 Zakona o matičnim knjigama

[81] Član 45 Zakona o matičnim knjigama

građana u matične knjige (zabeleška o promeni), za šta je zadužen nadležni matičar[82], brojne su prepreke sa kojima se transrodne osobe sreću nakon medicinske promene pola u pogledu upisa ove promene i izdavanja dokumenata u skladu sa svojim novim polom.

U Srbiji od 2013. godine postoji **Model zakona o rodnom identitetu**[83]sa obrazloženjem koje obuhvata sve relevantne međunarodne standarde i odluke u ovoj oblasti. Model zakona su predložile organizacije civilnog društva, a njime se uređuju pravo na izražavanje rodnog identiteta, zabrana diskriminacije po osnovu rodnog identiteta, prava lica sa rodnom disforijom, način ostvarivanja i način zaštite tih prava, obrazovanje i vođenje evidencije lica kojima je izvršena oznaka promene pola u dokumentima, nadzor nad sprovođenjem ovog zakona, kao i druga pitanja u vezi sa pravima i dužnostima lica sa rodnom disforijom.

4. Zdravstvena zaštita

Zdravstvena zaštita se uređuje, pre svega Zakonom o zdravstvenoj zaštiti, ali i Zakonom o pravima pacijenata, Zakonom o javnom zdravlju, Zakonom o zdravstvenom osiguranju, Zakonom o zdravstvenoj dokumentaciji i evidencijama u oblasti zdravstva. U ovim zakonima seksualna orijentacija nije eksplicitno navedena kao osnov za diskriminaciju.

4.1.Zakon o zdravstvenoj zaštiti[84]

Zakonom o zdravstvenoj zaštiti propisuje se pravo na zdravstvenu zaštitu za sve građane Republike Srbije kao i druga lica koja imaju prebivalište ili boravište u Srbiji;[85] društvena briga za zdravlje stanovništva[86]; opšti interes u zdravstvenoj zaštiti[87], načela zdravstvene zaštite[88], ljudska prava i vrednosti u zdravstvenoj zaštiti, prava i obaveze pacijenata[89] i dr.

Zakonom je propisano da se društvena briga za zdravlje, **pod jednakim uslovima**, na teritoriji Republike ostvaruje obezbeđivanjem zdravstvene zaštite **grupacija stanovništva koje su izložene povećanom riziku** oboljevanja, zdravstvenom zaštitom lica u vezi sa sprečavanjem, suzbijanjem, ranim otkrivanjem i lečenjem **bolesti od većeg socijalno-medicinskog značaja**, kao i zdravstvenom zaštitom **socijalno ugroženog stanovništva**. Kao posebne kategorije stanovništva su posebno navedeni deca, stari, žene u vezi sa planiranjem porodice, trudnoćom,

[82] Član 27 Zakona o matičnim knjigama

[83] Gayten-LGBT, Centar za promociju LGBTIQ prava, **Model zakona o rodnom identitetu,** 2013,**http://www.transserbia.org/trans/transeksualnost/543-model-zakona-o-rodnom-identitetu**

[84] „Sl. glasnik RS", br. 107/2005, 72/2009 - dr. zakon, 88/2010, 99/2010, 57/2011, 119/2012, 45/2013 - dr. zakon, 93/2014, 96/2015 i 106/2015)

[85] Član 3 Zakona o zdravstvenoj zaštiti

[86] Članovi 8- 17 Zakona o zdravstvenoj zaštiti

[87] Član 18 Zakona o zdravstvenoj zaštiti

[88] Članovi 19 do 24 Zakona o zdravstvenoj zaštiti

[89] Član 25 i 41 Zakona o zdravstvenoj zaštiti

porođajem i materinstvom, osobe sa invaliditetom i mentalno nedovoljno razvijena lica, lica koja boluju od HIV infekcije ili zaraznih i drugih posebno navedenih bolesti; žrtve nasilja u porodici i trgovine ljudima.[90]

Zakon propisuje da se načelo pravičnosti zdravstvene zaštite ostvaruje **zabranom diskriminacije** prilikom pružanja zdravstvene zaštite po osnovu rase, pola, starosti, nacionalne pripadnosti, socijalnog porekla, veroispovesti, političkog ili drugog ubeđenja, imovnog stanja, kulture, jezika, vrste bolesti, psihičkog ili telesnog invaliditeta.[91]

Svaki građanin ima pravo da zdravstvenu zaštitu ostvaruje **uz poštovanje najvišeg mogućeg standarda ljudskih prava i vrednosti, odnosno ima pravo na fizički i psihički integritet i na bezbednost njegove ličnosti, kao i na uvažavanje njegovih moralnih, kulturnih, religijskih i filozofskih ubeđenja**.[92] Građani imaju pravo na informacije koje su potrebne za očuvanje zdravlja i sticanje zdravih životnih navika, kao i informacije o štetnim faktorima koji mogu imati negativne posledice po zdravlje, kao i da budu obavešteni o zaštiti svog zdravlja za slučaj izbijanja epidemija.[93]

4.2.Zakon o pravima pacijenata[94]

Zakon garantuje pacijentima pravo na dostupnu i kvalitetnu zdravstvenu zaštitu, u skladu sa svojim zdravstvenim stanjem, na jednak pristup zdravstvenoj službi, bez diskriminacije u odnosu na finansijske mogućnosti, mesto stanovanja, vrstu oboljenja, vreme pristupa zdravstvenoj službi ili u odnosu na neku drugu različitost koja može da bude uzrok diskriminacije.[95]

4.3. **Zakon o javnom zdravlju**[96]

Zakon propisuje načela javnog zdravlja među kojima je i postizanje solidarnosti i jednakosti u javnom zdravlju za sve i **naglašena pažnja za potrebe osetljivih društvenih grupa**[97]. Zakon definiše osetljive društvene grupe kao grupe stanovništva koje su **izložene većem riziku obolevanja** u odnosu na ukupnu populaciju.[98]

[90] Član 11 Zakona o zdravstvenoj zaštiti

[91] Član 20 Zakona o zdravstvenoj zaštiti

[92] Član 25 Zakona o zdravstvenoj zaštiti Ljudska prava i vrednosti u zdravstvenoj zaštiti

[93] Član 41 Zakona o zdravstvenoj zaštiti

[94] „Sl. glasnik RS", br. 45/2013

[95] Član 6 Zakona o pravima pacijenata, Pravo na dostupnost zdravstvene zaštite

[96] „Sl. glasnik RS", br. 15/2016

[97] Član 3 Zakona o javnom zdravlju

[98] Član 2, tačka 15 Zakona o javnom zdravlju

4.4.Zakon o zdravstvenom osiguranju[99]

Ovim zakonom uređuju se prava iz obaveznog zdravstvenog osiguranja zaposlenih i drugih građana obuhvaćenih obaveznim zdravstvenim osiguranjem, organizacija i finansiranje obaveznog zdravstvenog osiguranja, dobrovoljno zdravstveno osiguranje i druga pitanja od značaja za sistem zdravstvenog osiguranja[100].

U ostvarivanju prava na zdravstvenu zaštitu iz obaveznog zdravstvenog osiguranja osiguranim licima se obezbeđuje najmanje 65% od cene zdravstvene usluge iz sredstava obaveznog zdravstvenog osiguranja **za promenu pola iz medicinskih razloga**.[101]U okviru obaveznog zdravstvenog osiguranja se ne obezbeđuje zdravstvena zaštita koja se odnosi na zdravstvene usluge, lekove i medicinsko-tehnička pomagala koja su vezana za promenu pola, osim u slučajevima predviđenim ovim zakonom, što je slučaj sa promenom pola isključivo iz medicinskih razloga.[102]

4.5.Zakon o zdravstvenoj dokumentaciji i evidencijama u oblasti zdravstva[103]

Zakon predviđa da podaci iz medicinske dokumentacije pacijenta predstavljaju naročito osetljive podatke o ličnosti.Zdravstvene ustanove, privatna praksa i druga pravna lica, dužni su da prikupljanje i obradu podataka o ličnosti pacijenta vrše na način kojim se obezbeđuje ostvarivanje **prava na privatnost i prava na poverljivost podataka** o ličnosti pacijenta. Nadležni zdravstveni radnik ili drugo ovlašćeno lice mogu biti oslobođenidužnosti čuvanja podataka samo na osnovu pismenog pristanka pacijenta, njegovog zakonskog zastupnika, ili na osnovu odluke suda.[104]

5. Socijalna zaštita

5.1.Zakon o socijalnoj zaštiti[105]

Zakon garantuje pravo na socijalnu zaštitusvakom pojedincui porodici kojima je neophodna društvena pomoć i podrška radi savladavanja socijalnih i životnih teškoća i stvaranja uslova za zadovoljenje osnovnih životnih potreba. Prava na socijalnu zaštitu obezbeđuju se pružanjem usluga socijalne zaštite i materijalnom podrškom.[106]

---

[99] "Sl. glasnik RS", br. 107/2005, 109/2005 - ispr., 57/2011, 110/2012 - odluka US, 119/2012, 99/2014, 123/2014, 126/2014 - odluka US, 106/2015 i 10/2016 - dr. zakon)

[100] Član 1 Zakona o zdravstvenom osiguranju

[101] Član 45 Zakona o zdravstvenom osiguranju

[102] Član 61, tačka 12 Zakona o zdravstvenom osiguranju

[103] "Sl. glasnik RS", br. 123/2014 i 106/2015

[104] Član 40 Zakona o zdravstvenoj dokumentaciji i evidencijama u oblasti zdravstva

[105] „Sl. glasnik RS", br. *24/2011*

[106] Član 4 Zakona o socijalnoj zaštiti, Pravo na socijalnu zaštitu

Zakon **zabranjuje diskriminaciju** korisnika socijalne zaštite po osnovu rase, pola, starosti, nacionalne pripadnosti, socijalnog porekla, **seksualne orijentacije**, veroispovesti, političkog, sindikalnog ili drugog opredeljenja, imovnog stanja, kulture, jezika, invaliditeta, prirode socijalne isključenosti ili drugog ličnog svojstva.[107]

5.1.1. Postupanje zaposlenih u sistemu socijalne zaštite regulisano je i nizom podzakonskih propisa. Jedan od najvažnijih podzakonskih akata za oblast socijalne zaštite je **Pravilnik o organizaciji, normativima i standardima rada centara za socijalni rad**[108]kojim se, između ostalog, detaljnije uređuju poslovi centra za socijalni rad u okviru javnih ovlašćenja.

Pravilnik propisuje zaštitu od diskriminacije, a između ostalih osnova eksplicitno predviđa i seksualnu orijentaciju.[109] Centar je dužan da **zastupa interese i prava korisnika i da obezbedi jednak pristup uslugama** za koje je nadležan svim građanima, nezavisno od etničkih, kulturnih, verskih, rodnih ili socio-ekonomskih razlika, invaliditeta i **seksualne orijentacije**. U radu sa korisnicima, Centar neće:

- ograničiti osobu na bilo koji način **u korišćenju usluga, informacija, pomoći i pravne zaštite** koje pruža centar za socijalni rad;
- odnositi se na drugačiji način prema osobi u određivanju da li ispunjava **kriterijume za korišćenje usluge ili prava**;
- ograničiti bilo kog pojedinca u mogućnosti **da učestvuje u programima centra**, ili mu omogućiti da učestvuje na drugačiji način nego drugim osobama;
- onemogućiti ili ograničiti mogućnost da bilo koji pojedinac **učestvuje u radu grupa, komisija i savetodavnih odbora** koji su sastavni deo rada centra za socijalni rad.

5.1.2. Pravilnik o zabranjenim postupanjima zaposlenih u socijalnoj zaštiti[110]

Pravilnikom je zabranjeno emocionalno zlostavljanje, emocionalno zlostavljanje deteta, seksualno zlostavljanje, eksploatacija, eksploatacija deteta, zanemarivanje. Pod emocionalnim zlostavljanjem se podrazumeva postupanje zaposlenog koje korisniku nanosi emocionalnu patnju, a naročito, između ostalog: diskriminacija u postupanju prema korisnicima i drugima zaposlenima po osnovu državljanstva, etničke pripadnosti, kulturnih i jezičkih razlika, verskih, rodnih, socio-ekonomskih razlika, te različitosti s obzirom na invaliditet **i seksualnu orijentaciju ili neku drugu ličnu osobenost.**[111]

5.1.3. U oblasti nasilja prema ženama, značajni su još i **Opšti protokol o postupanju i saradnji ustanova, organa i organizacija u situacijama nasilja nad ženema u porodici i u partnerskim odnosima**[112],

[107] Član 25 Zakona o socijalnoj zaštiti, Načelo zabrane diskriminacije

[108] "Sl. glasnik RS", br. 59/2008, 37/2010, 39/2011 - dr. pravilnik i 1/2012 - dr. Pravilnik

[109] Član 7 Pravilnika o organizaciji, normativima i standardima rada centara za socijalni rad

[110] "Sl. glasnik RS", br.8/2012

[111] Član 7 Pravilnika o zabranjenim postupanjima zaposlenih u socijalnoj zaštiti

[112] http://sigurnakuca.net/upload/documents/LjubicastiTekst.pdf

kao i **Posebni protokolo postupanju centara za socijalni rad – organa starateljstvau slučajevima nasilja u porodici i ženema u partnerskim odnosima,**[113]koji definišu nasilje prema ženama kao oblik diskriminacije žena u skladu sa međunarodnim standardima u ovoj oblasti.

Organizacije civilnog društva su izradile sveobuhvatnu**analizu sistema socijalne zaštite sa aspekta organizacija civilnog društva koje se bave unapređenjem položaja LGBT osoba i LGBT osoba kao korisnika usluga socijalne zaštite**,[114] koju svakako treba uzeti u obzir prilikom kreiranja politika socijalne zaštite za LGBT osobe.

6. Rad i zapošljavanje

6.1.Zakon o radu[115]

Zakon o radu je još jedan u nizu zakona koji **seksualnu orijentaciju izričito spominju kao zabranjeni osnov** za diskriminaciju. Ovim zakonom se uređuju prava, obaveze i odgovornosti iz radnog odnosa i po osnovu rada.[116] Zakon garantuje zaposlenom pravo na odgovarajuću zaradu, bezbednost i zdravlje na radu, zdravstvenu zaštitu, zaštitu ličnog integriteta, dostojanstvo ličnosti i druga prava u slučaju bolesti, smanjenja ili gubitka radne sposobnosti i starosti, materijalno obezbeđenje za vreme privremene nezaposlenosti, kao i pravo na druge oblike zaštite. Zakon garantuje posebnu zaštitu žena za vreme trudnoće i porođaja, zaposlenih mlađih od 18 godina života i osoba sa invaliditetom, pravo na posebnu zaštitu radi nege deteta,[117] kao i pravo na sindikalno udruživanje[118].

Zakon zabranjuje neposrednu i posrednu diskriminacija **lica koja traže zaposlenje, kao i zaposlenih**, s obzirom na pol, rođenje, jezik, rasu, boju kože, starost, trudnoću, zdravstveno stanje, odnosno invalidnost, nacionalnu pripadnost, veroispovest, bračni status, porodične obaveze, **seksualno opredeljenje**, političko ili drugo uverenje, socijalno poreklo, imovinsko stanje, članstvo u političkim organizacijama, sindikatima ili neko drugo lično svojstvo.[119]

6.2.Zakon o sprečavanju zlostavljanja na radu[120]

Zakonom se reguliše zabrana zlostavljanja na radu i u vezi sa radom; mere za sprečavanje zlostavljanja i unapređenje odnosa na radu; postupak zaštite lica izloženih zlostavljanju na radu i druga pitanja od značaja za

[113] http://www.sigurnakuca.net/upload/documents/NarandzastiTekst.pdf

[114] Vladan Jovanović, Analiza sistema socijalne zaštite sa aspekta organizacija civilnog društva koje se bave unapređenjem položaja LGBT osoba i LGBT osoba kao korisnika usluga socijalne zaštite, Asocijacija DUGA,Beograd, novembar-decembar 2014. godine

[115] „Sl. glasnik RS", br. *24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013 i 75/2014*

[116] Član 1 Zakona o radu

[117] Član 12 Zakona o radu

[118] Član 215 Zakona o radu

[119] Član 18 Zakona o radu

[120] „Sl. glasnik RS", br. *36/2010*

sprečavanje i zaštitu od zlostavljanja na radu i u vezi sa radom.[121]Odredbe ovog zakona primenjuju se i na slučajeve **seksualnog uznemiravanja**, u skladu sa zakonom o radu.[122]

Zakon definiše zlostavljanje na radu kao svako aktivno ili pasivno ponašanje prema zaposlenom ili grupi zaposlenih kod poslodavca koje se ponavlja, a koje za cilj ima ili predstavlja **povredu dostojanstva, ugleda, ličnog i profesionalnog integriteta, zdravlja, položaja zaposlenog i koje izaziva strah ili stvara neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje**, pogoršava uslove rada ili dovodi do toga da se zaposleni izoluje ili navede da na sopstvenu inicijativu raskine radni odnos ili otkaže ugovor o radu ili drugi ugovor. Pored ovoga, zlostavljanje je i **podsticanje ili navođenje drugih na ovakvo ponašanje.**[123]

Ovaj zakon **ne prepoznaje posebno osetljive kategorije zaposlenih koje su izložene zlostavljanju na radu, a među njima ni LGBT populaciju**. Nadzor nad primenom zakona vrši vrši inspekcija rada, odnosno upravna inspekcija,[124] a za nepoštovanje odredbi su predviđene novčane kazne za poslodavce, preduzetnike i odgovorna lica u pravnom licu.[125]

6.3.Zakon o zapošljavanju i osiguranju za slučaj nezaposlenosti[126]

Ovim zakonom se, između ostalog uređuju prava i obaveze nezaposlenog i poslodavca; aktivna politika zapošljavanja; osiguranje za slučaj nezaposlenosti i druga pitanja od značaja za zapošljavanje.[127] Zakon počiva **na načelima zabrane diskriminacije, u skladu sa zakonom;** nepristrasnosti pri obavljanju poslova zapošljavanja; **rodne ravnopravnosti**; afirmativne akcije usmerene prema teže zapošljivim nezaposlenim licima; slobode u izboru zanimanja i radnog mesta I besplatnosti obavljanja poslova zapošljavanja prema nezaposlenim licima. [128]

Organizacije civilnog društva u Srbiji se bave pitanjima diskriminacije LGBT osoba pri zapošljavanju, a s tim u vezi postoji niz priručnika, mera i primera dobrih praksi.[129]

---

[121] Član 1 Zakona o sprečavanju zlostavljanja na radu

[122] Član 3 Zakona o sprečavanju zlostavljanja na radu

[123] Član 6 Zakona o sprečavanju zlostavljanja na radu

[124] Član 34 Zakona o sprečavanju zlostavljanja na radu

[125] Članovi 35 i 36 Zakona o sprečavanju zlostavljanja na radu

[126] "Sl. glasnik RS", br. 36/2009, 88/2010 i 38/2015

[127] Član 1 Zakona o zapošljavanju i osiguranju za slučaj nezaposlenosti

[128] Član 5 Zakona o zapošljavanju i osiguranju za slučaj nezaposlenosti

[129] **Dobre prakse mera protiv diskriminacije pri zapošljavanju: Evropska unija, Srbija i region zapadnog Balkana,** Študentski kulturni center ŠKUC, Labris i Gayten-LGBT, *Beograd, 2014.*
Mere protiv diskriminacije u zapošljavanju i uloga nevladinih organizacija, Priručnik, Študentski kulturni center ŠKUC, Labris i Gayten-LGBT, *Beograd, 2014.*
Upravljanje različitostima pri zapošljavanju, u**loga nevladinih organizacija u zalaganju za jednake mogućnosti i promociji ravnopravnosti pri zapošljavanju**, Študentski kulturni center ŠKUC, Labris i Gayten-LGBT, *Beograd, 2015.*

7. Obrazovanje

Oblast obrazovanja reguliše set zakona: Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, Zakon o visokom obrazovanju, Zakon o obrazovanju odraslih, Zakon o učeničkom i studentskom standardu, Zakon o udžbenicima. Većina ovih zakona predviđa jednake mogućnosti za obrazovanje bez diskriminacije, a kao osnov se prepoznaje seksualna orijentacija.

7.1.Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja[130]

Ovim zakonom uređuju se osnove sistema predškolskog, osnovnog i srednjeg obrazovanja i vaspitanja: principi, ciljevi i standardi obrazovanja i vaspitanja, način i uslovi za obavljanje delatnosti obrazovanja i vaspitanja, vrste programa obrazovanja i vaspitanja, osnivanje, organizacija, finansiranje i nadzor nad radom ustanova obrazovanja i vaspitanja i druga pitanja od značaja za obrazovanje i vaspitanje.[131]

Sistem obrazovanja i vaspitanja mora da obezbedi za svu decu, učenike i odrasle jednako pravo i dostupnost obrazovanja i vaspitanja **bez diskriminacije i izdvajanja** po osnovu pola, socijalne, kulturne, etničke, religijske ili druge pripadnosti, mestu boravka, odnosno prebivališta, materijalnog ili zdravstvenog stanja, teškoća i smetnji u razvoju i invaliditeta, **kao i po drugim osnovama**.[132]

Zakon propisuje **zabranu diskriminacije** u ustanovama obrazovanja i vaspitanja tj zabranjuje aktivnosti kojima se ugrožavaju, omalovažavaju, diskriminišu ili izdvajaju lica, odnosno grupe lica, po osnovu: rasne, nacionalne, etničke, jezičke, verske ili polne pripadnosti, fizičkih i psihičkih svojstava, smetnji u razvoju i invaliditeta, zdravstvenog stanja, uzrasta, socijalnog i kulturnog porekla, imovnog stanja, odnosno političkog opredeljenja i podsticanje ili nesprečavanje takvih aktivnosti, **kao i po drugim osnovima utvrđenim zakonom kojim se propisuje zabrana diskriminacije**. Pod diskriminacijom lica ili grupe lica smatra se svako neposredno ili posredno, na otvoren ili prikriven način, isključivanje ili ograničavanje prava i sloboda, nejednako postupanje ili propuštanje činjenja, odnosno neopravdano pravljenje razlika povlađivanjem ili davanjem prvenstva. Kriterijume za prepoznavanje oblika diskriminacije od strane zaposlenog, učenika ili trećeg lica u ustanovi, propisuje ministar i organ nadležan za pripremu propisa o ljudskim i manjinskim pravima[133]

Deca i učenici imaju, između ostalih i **pravo na uvažavanje ličnosti i zaštitu od diskriminacije, nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja**, a ustanova, odnosno svi zaposleni, dužni su da obezbede njihovo ostvarivanje u skladu sa potvrđenim međunarodnim ugovorima I zakonima.[134]

---

[130] "Sl. glasnik RS", br. 72/2009, 52/2011, 55/2013, 35/2015 - autentično tumačenje, 68/2015 i 62/2016 - odluka US

[131] Član 1 Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja

[132] Član 3 Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, Opšti principi sistema obrazovanja i vaspitanja

[133] Član 44 Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja

[134] Član 103 Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja

7.2.Zakon o visokom obrazovanju[135]

Zakon garantuje pravo na visoko obrazovanje svim licima sa prethodno stečenim srednjim obrazovanjem, bez obzira na rasu, boju kože, pol, **seksualnu orijentaciju**, etničko, nacionalno ili socijalno poreklo, jezik, veroispovest, političko ili drugo mišljenje, status stečen rođenjem, postojanje senzornog ili motornog hendikepa ili imovinsko stanje. [136]

Delatnost visokog obrazovanja zasniva se, između ostalih i na principima: akademske slobode; otvorenost prema javnosti i građanima; uvažavanje humanističkih i demokratskih vrednosti nacionalne i evropske tradicije i vrednosti kulturnog nasleđa; **poštovanje ljudskih prava i građanskih sloboda, uključujući zabranu svih vidova diskriminacije**.[137]

Student visokoškolske ustanove ima prava i obaveze utvrđene zakonom i opštim aktom visokoškolske ustanove, a između ostalih pravo na samoorganizovanje i izražavanje sopstvenog mišljenja, na podjednako kvalitetne uslove studija za sve studente, **na različitost i zaštitu od diskriminacije**.[138]

Na osnovu Zakona o visokom obrazovanju**,** sve visokoškolske ustanove su usvojile statute u kojima dosledno prenose odredbe o pravima studenata na različitost i zaštitu od diskrimiancije.

7.3.Zakon o obrazovanju odraslih[139]

Zakon predviđa da se obrazovanje odraslih zasniva na određenim principima, među kojima je I **principjednakih mogućnosti,** odnosno uključivanja i sticanja obrazovanja bez obzira na godine života, pol, teškoće i smetnje u razvoju, invaliditet, rasnu, nacionalnu, socijalnu, kulturnu, etničku i versku pripadnost, jezik, **seksualnu orijentaciju**, mesto boravka, materijalno ili zdravstveno stanje i druga lična svojstva.[140]

7.4.Zakon o učeničkom i studentskom standardu[141]

Ovim zakonom uređuju se prava, obaveze i odgovornosti učenika i studenata u oblasti učeničkog i studentskog standarda, osnivanje, organizacija i rad ustanova, finansiranje učeničkog i studentskog standarda i dr.[142]

---

135 „Sl. glasnik RS", br. 76/2005, 100/2007 - autentično tumačenje, 97/2008, 44/2010, 93/2012, 89/2013, 99/2014, 45/2015 - autentično tumačenje i 68/2015 i 87/2016

136 Član 8 Zakona o visokom obrazovanju

137 Član 4 Zakona o visokom obrazovanju, Principi visokog obrazovanja

138 Član 86 Zakona o visokom obrazovanju, Prava i obaveze studenata

139 "Sl. glasnik RS", br. 55/2013

140 Član 3 Zakon o obrazovanju odraslih, Principi obrazovanja odraslih

141 „Sl. glasnik RS", br. *18/2010 i 55/2013*

142 Član 1Zakona o učeničkom i studentskom standardu

Učenički i studentski standardjeorganizovana delatnost kojom se u oblasti obrazovanja i vaspitanja obezbeđuju dodatni uslovi za **dostupnije, efikasnije i kvalitetnije obrazovanje i vaspitanje učenika i studenata**.Učenički i studentski standard ima za cilj stvaranje materijalnih, kulturnih, socijalnih, zdravstvenih i drugih uslova kojima se **podstiče sticanje obrazovanja, društvena uključenost i svestrani razvoj ličnosti učenika i studenata**.[143]

Zakonom se u ustanovama učeničkog i studentskog standarda**zabranjuje diskriminacija, vređanje, nasilno ponašanje i zlostavljanje** tj sve aktivnosti kojima se na otvoren ili prikriven način ugrožavaju, omalovažavaju ili diskriminišu grupe i pojedinci po bilo kom osnovu, a naročito po osnovu rase, pola, nacionalne pripadnosti, društvenog porekla, rođenja, veroispovesti, političkog ili drugog uverenja, imovnog stanja, kulture, jezika, uzrasta, **seksualne orijentacije**, psihičkog ili fizičkog invaliditeta, konstitucije ili se podstiče na takvo ponašanje.[144]

7.5.Zakon o udžbenicima[145]

Zakon o udžbenicima uređuje pripremanje, odobravanje, izbor, izdavanje, povlačenje i praćenje udžbenika i udžbeničkog kompleta, priručnika i nastavnih materijala i dodatnih nastavnih sredstava za osnovnu i srednju školu.[146]

Zakon garantuje **jednake mogućnosti i zabranu diskriminacije** u smislu da udžbenik, priručnik i nastavni materijali i dodana nastavna sredstva svojim sadržajem i oblikom treba da omoguće sprovođenje principa jednakih mogućnosti, kao i da **svojim sadržajem i oblikom** ne smeju da diskriminišu ili dovode u neravnopravan položaj grupe i pojedince ili da podstiču na takvo ponašanje, **u skladu sa zakonom kojim se uređuje zabrana diskriminacije**.[147]

8. Mediji

Medijski prostor Srbije je regulisan sa nekoliko zakona od kojih izdvajamo one relevantne za oblast LGBT prava.

8.1.Zakon o javnom informisanju i medijima[148]

Javno informisanje se ostvaruje se putem medija,[149] a zakonom se pre svega uređuje način ostvarivanja slobode javnog informisanja, načela javnog informisanja, javni interes u javnom informisanju, položaj urednika, i novinara itd.[150]

Zakonom je izričito predviđena **zabrana distribucije informacije ili drugog medijskog sadržaja,** na predlog nadležnog javnog tužioca, a po odluci suda, ako je to neophodno u demokratskom društvu i ako se u informaciji

143 Član 2Zakona o učeničkom i studentskom standardu

144 Član 36 Zakona o učeničkom i studentskom standardu

145 "Sl. glasnik RS", br. 68/2015

146 Član 1 Zakona o udžbenicima

147 Član 11 Zakona o udžbenicima

148 "Sl. glasnik RS", br. 83/2014 i 58/2015 i 12/2006 – autentično tumačenje

149 Član 1 Zakona o javnom informisanju i medijima

150 Član 3 Zakona o javnom informisanju i medijima

poziva na akt neposrednog **nasilja prema licu ili grupi** na osnovu rase, nacionalne pripadnosti, političke pripadnosti, veroispovesti, **seksualne opredeljenosti**, invaliditeta ili drugog ličnog svojstva, a od objavljivanja informacije neposredno preti ozbiljna i nepopravljiva posledica čije se nastupanje ne može sprečiti na drugi način.[151]

Zakon reguliše i govor mržnje: Idejama, mišljenjem, odnosno informacijama, koje se objavljuju u medijima **ne sme se podsticati diskriminacija**, mržnja ili nasilje protiv lica ili grupe lica zbog njihovog pripadanja ili nepripadanja nekoj rasi, veri, naciji, polu, zbog **njihove seksualne opredeljenosti** ili drugog ličnog svojstva, **bez obzira na to da li je objavljivanjem učinjeno krivično delo**.[152]

8.2.Zakon o elektronskim medijima[153]

Ovim zakonom uređuju se, u skladu sa međunarodnim konvencijama i standardima, organizacija i rad Regulatornog tela za elektronske medije, uslovi i način pružanja audio i audio-vizuelnih medijskih usluga, uslovi i postupak za izdavanje dozvola za pružanje audio i audio-vizuelnih medijskih uslugai druga pitanja od značaja za oblast elektronskih medija.[154] Zakon je predvideo da se njegove odredbe tumače u **korist unapređenja vrednosti demokratskog društva**, u skladu sa načelima Ustava Republike Srbije, zakona kojim se uređuje oblast javnog informisanja i **važećim međunarodnim standardima u oblasti ljudskih i manjinskih prava, kao i praksi međunarodnih institucija koje nadziru njihovo sprovođenje**.[155]

Zakonom je propisana **obaveza poštovanja ljudskih prava,**a naročito dostojanstvo ličnosti,[156] kao i **zabranagovora mržnje.** Regulator se stara da programski sadržaj pružaoca medijske usluge ne sadrži informacije **kojima se podstiče, na otvoren ili prikriven način, diskriminacija, mržnja ili nasilje** zbog rase, boje kože, predaka, državljanstva, nacionalne pripadnosti, jezika, verskih ili političkih ubeđenja, **pola, rodnog identiteta, seksualne orijentacije,** imovnog stanja, rođenja, genetskih osobenosti, zdravstvenog stanja, invaliditeta, bračnog i porodičnog statusa, osuđivanosti, starosne dobi, izgleda, članstva u političkim, sindikalnim i drugim organizacijama i drugih stvarnih, odnosno pretpostavljenih ličnih svojstava.**[157]**

8.3.Zakon o javnim medijskim servisima[158]

Ovim zakonom uređuje se, u skladu sa evropskim standardima i međunarodnim dokumentima u oblasti elektronskih medija, rad javnih medijskih servisa i to Javne medijske ustanove "Radio-televizija Srbije" i Javne medijske ustanove "Radio-televizija Vojvodine", njihova delatnost i načela na kojima se zasniva obavljanje delatnosti, javni

[151] Član 59 Zakona o javnom informisanju i medijima

[152] Član 75 Zakona o javnom informisanju i medijima

[153] „Sl. glasnik RS", br. *83/2014 i 6/2016 - dr. zakon*

[154] Član 1 Zakona o elektronskim medijima

[155] Član 3 Zakona o elektronskim medijima

[156] Član 50Zakona o elektronskim medijima

[157] Član 51Zakona o elektronskim medijima

[158] "Sl. glasnik RS", 83/2014 i 103/2015

interes koji ostvaruju, javnost rada, način izbora organa i njihova nadležnost, donošenje akata, kao i obezbeđivanje sredstva za rad i način njihovog finansiranja.[159]

Javni medijski servis kroz svoje programske sadržaje**ostvaruje javni interes u koje spada ipoštovanje i predstavljanje osnovnih ljudskih prava i sloboda, demokratskih vrednosti** i institucija i unapređivanje kulture javnog dijaloga;poštovanje **privatnosti, dostojanstva, ugleda, časti i drugih osnovnih prava i sloboda čoveka**; zadovoljavanje potreba u informisanju svih delova društva bez diskriminacije, vodeći računa naročito o društveno osetljivim grupama kao što su deca, omladina i stari, manjinske grupe, osobe sa invaliditetom, socijalno i zdravstveno ugroženi i dr.[160]

8.4.Zakon o oglašavanju[161]

Zakon o oglašavanju zabranjuje podsticanje diskriminacije tj. da oglasna poruka, neposredno ili posredno, podstiče diskriminacijupo bilo kom osnovu, a posebno po osnovu uverenja, nacionalne, etničke, verske, rodne ili rasne pripadnosti, političkog, **seksualnog ili drugog opredeljenja**, društvenog porekla, imovinskog stanja, kulture, jezika, starosti, ili psihičkog ili fizičkog invaliditeta.[162]

Zakonom je takođe zabranjeno da se oglasnom porukom podstiče ponašanje koje ugrožava zdravlje ili bezbednost primaoca oglasne poruke, a naročito: **scene nasilja** i destrukcija objekata i prirode, osim u cilju suzbijanja takvog ponašanja; **prikazi koji mogu da izazovu strah i agresivnost**; **seksualno uznemiravanje**, prikazano kao prihvatljivo, poželjno ili uobičajeno društveno ponašanje; **prikazivanje maloletnika u vezi sa seksualnošću**, kao i muškaraca i žena kao dečaka ili devojčica sa seksualnim odlikama odraslih.[163]

8.5. **Podzakonski akti u oblasti medija**

8.5.1. **Kodeks novinara Srbije[164]**

Kodeks je usvojen od strane UNS-a i NUNS-a kao etički standard profesionalnog postupanja novinara. Njime je, između ostalog, propisana odgovornost novinara koji je, pre svega, odgovoran svojim čitaocima, slušaocima i gledaocima. Tu odgovornost ne sme da podredi interesima drugih, a posebno interesima izdavača, vlade i drugih državnih organa.

Kodeks predviđa da se **novinar mora suprotstaviti svima koji krše ljudska prava ili se zalažu za bilo koju vrstu diskriminacije, govor mržnje i podsticanje nasilja.[165]**

---

159 Član 1Zakona o javnim medijskim servisima

160 Član 7Zakona o javnim medijskim servisima

161 „Sl. glasnik RS", br. *6/2016*

162 Član 8 Zakona o oglašavanju

163 Član 10 Zakona o oglašavanju

164 http://www.savetzastampu.rs/cirilica/kodeks-novinara-srbije

165 Kodeks novinara Srbije, Glava IV, Odgovornost novinara

- Novinar treba da izvesti urednika ukoliko se njegovi lični, ekonomski, politički i drugi interesi prepliću sa profesionalnim dužnostima.
- Novinarska **profesija jenespojiva sa širenjem bilo koje vrste: polnih, rodnih, etničkih, rasnih, socijalnih, ili verskih stereotipa.**Predrasude koje novinari privatno imaju, ne smeju da budu emitovane/objavljene ni u kakvom kontekstu, ni otvoreno, ni prikriveno.
- **Nedopustivo je kolokvijalno, pogrdno i neprecizno nazivanje određene grupe**.
- U izveštajima o krivičnim delima, nacionalna, rasna, verska, ideološka i politička pripadnost, kao i **seksualno opredeljenje,** socijalni i bračni status osumnjičenih lica ili žrtava, pominju se samo u slučaju kada su opredeljenja, pripadnost ili status u neposrednoj vezi s vrstom i prirodom počinjenog krivičnog dela.
- Novinaru je zabranjeno da koristi neprimerene, uznemiravajuće, pornografske i sve druge sadržaje koji mogu imati štetan uticaj na decu, kao što je dužan da poštuje i štiti prava i dostojanstvo dece, žrtava zločina, osoba sa hendikepom i **drugih ugroženih grupa.**

Tokom 2015. godine, doneta su dva pravilnika kojima se uređuje zaštita u oblasti pružanja medijskih usluga.

8.5.2. Pravilnik o zaštiti prava maloletnika u oblasti pružanja medijskih usluga[166]

Pravilnikom se uređuje način ispunjavanja obaveza Regulatornog tela za elektronske medije i pružalaca medijskih usluga u vezi sa načinom emitovanja programskih sadržaja koji mogu naškoditi fizičkom, mentalnom ili moralnom razvoju maloletnika, u vezi sa učešćem maloletnika u programu i objavljivanjem informacija koje se neposredno ili posredno odnose na maloletnika, kao i u pogledu obaveštavanja o pritužbama zbog nepoštovanja pravila o zaštiti maloletnika i davanja mišljenja o usklađenosti programskog sadržaja sa pravilima o zaštiti maloletnika.[167]

Pravilnik reguliše diskriminatorno postupanje, a kao zabranjene osnove za diskriminaciju **izričito navodi ipol, rodni identitet iseksualnu orijentaciju.[168]**

8.5.3. Pravilnik o zaštiti ljudskih prava u oblasti pružanja medijskih usluga[169]

Pravilnikom se bliže se uređuju način ispunjavanja obaveza pružalaca medijskih usluga u vezi sa poštovanjem prava na istinito, potpuno i blagovremeno informisanje, dostojanstva ličnosti, prava na privatnost, pretpostavke nevinosti i prava na pravično suđenje i slobode misli, savesti i veroispovesti.[170] Pravilnik nameće obavezu poštovanja ljudskih prava[171]; dostojanstva ličnosti učesnika u programu[172], zabranu govora mržnje. Pružalac medijske usluge ne sme

166 „Sl. glasnik RS", br. 25/2015.

167 Član 1 Pravilnika o zaštiti prava maloletnika u oblasti pružanja medijskih usluga

168 Član 2 Pravilnika o zaštiti prava maloletnika u oblasti pružanja medijskih usluga, Značenje izraza

169 „Sl. glasnik RS", br. 55/2015.

170 Član 1 Pravilnika o zaštiti ljudskih prava u oblasti pružanja medijskih usluga

171 Član 21 Pravilnika o zaštiti ljudskih prava u oblasti pružanja medijskih usluga

172 Član 221 Pravilnika o zaštiti ljudskih prava u oblasti pružanja medijskih usluga

objaviti programski sadržaj koji sadrži informacije kojima se podstiče, na otvoren ili prikriven način, diskriminacija, mržnja ili nasilje protiv lica ili grupe lica zbog njihovih (stvarnih ili pretpostavljenih) ličnih svosjstava, a između ostalih i zbog **pola, rodnig identiteta i seksualne orijentacije**. [173]

9. Mladi, sport i stranci

9.1.Zakon o mladima[174]

Zakon o mladima propisuje da su svi mladi jednaki, te da je zabranjeno svako pravljenje razlike ili nejednako postupanje prema mladima, posredno ili neposredno, po bilo kom osnovu, a naročito po osnovu rase, pola, nacionalne pripadnosti, verskog ubeđenja, jezika, društvenog porekla, imovnog stanja, članstva u političkim, sindikalnim i drugim organizacijama, psihičkog ili fizičkog invaliditeta, zdravstvenog stanja, fizičkog izgleda, **seksualne orijentacije, rodnog identiteta** i drugog stvarnog, odnosno pretpostavljenog ličnog svojstva.[175]

9.2.Zakon o volontiranju[176]

Zakonom se uređuju osnovni pojmovi u vezi sa volontiranjem, načela volontiranja, ugovor o volontiranju, prava i obaveze volontera i organizatora volontiranja i nadzor nad primenom ovog zakona[177]. Kao jedno od načela volontiranja predviđeno je načelo zabrane diskriminacije tj svako pravljenje razlike ili nejednako postupanje, odnosno propuštanje organizatora volontiranja prema volonterima koje predstavlja diskriminaciju u skladu sa zakonom.[178] Za nepoštovanje ove odredbe predviđena je prekršajna, novčana kazna za organizatora volontiranja.[179]

9.3.Zakon o sportu[180]

Ovim zakonom uređena su prava i obaveze sportista i ostalih fizičkih lica u sistemu sporta, opšti interes i potrebe i interesi građana u oblasti sporta i druga pitanja od značaja za sport.[181]Sport je proglašen za delatnost od posebnog značaja za Republiku Srbiju.[182]

---

[173] Član 271 Pravilnika o zaštiti ljudskih prava u oblasti pružanja medijskih usluga

[174] „Sl. glasnik RS“, br. *50/2011*

[175] Član 5 Zakona o mladima, Načelo jednakosti i zabrane diskriminacije

[176] "Sl. glasnik RS", br. 36/2010

[177] Član 1 Zakona o volontiranju

[178] Član 6 Zakona o volontiranju

[179] Član 32 Zakona o volontiranju

[180] „Sl. glasnik RS“, br. *10/2016*

[181] Član 1 Zakona o sportu

[182] Član 2 Zakona o sportu

U članu zakona koji se bavi diskriminacijom,[183] predviđeno je dasvako ima pravo da se bavi sportom, te da bavljenje sportom mora biti dostupno svim građanima **pod jednakim uslovima**, bez obzira na uzrast, nivo fizičkih sposobnosti, stepen eventualne invalidnosti, **pol i drugo lično svojstvo**.

Zakonom je zabranjena je svaka **neposredna i posredna diskriminacija, uključujući i govor mržnje**, po bilo kom osnovu, sportista, sportskih stručnjaka, sportskih organizacija i drugih lica učesnika u sistemu sporta, na otvoren ili prikriven način, a koja se zasniva na nekom stvarnom ili pretpostavljenom ličnom svojstvu.

Zakon zabranjuje svaku vrstu zloupotrebe, zlostavljanja, **diskriminacije i nasilja prema deci** i obavezuje organizacije u oblasti sporta i lica koja obavljaju stručno-vaspitni rad sa decom da promovišu ravnopravnost među decom i **aktivno se suprotstavljaju svim vrstama zloupotreba, zlostavljanja, diskriminacije i nasilja**.

Zakonom je takođe predviđeno da će se naročito preduzimati aktivnosti na povećanju učešća dece, mladih, žena i osoba sa invaliditetom u sportskim aktivnostima, **omasovljavanju ženskih sportskih organizacija** i davanju ravnopravnog značaja ženama i osobama sa invaliditetom u sportu.

9.4.Zakon o sprečavanju nasilja i nedoličnog ponašanja na sportskim priredbama[184]

Iako ovaj Zakon nije u direktnoj vezi sa LGBT pravima, on se u svojim pojedinim članovima bavi i pitanjima nedozvoljenog izražavanja **mržnje ili netrpeljivosti.** Pod nasiljem i nedoličnim ponašanjem na sportskim priredbama smatra se i unošenje u sportski objekat **obeležja kojima se vređaju nacionalna, rasna, verska ili druga osećanja ili na drugi način izaziva mržnja ili netrpeljivosti koja može da dovede do fizičkih sukoba**.[185] Prilikom obezbeđivanja reda na sportskoj priredbi, redarska služba je dužna da spreči unošenje ovih predmeta, a između ostalog i **transparenata ili obeležja kojima se podstiče rasna, verska, nacionalna ili druga netrpeljivost i mržnja, odnosno čiji je sadržaj uvredljiv ili nepristojan.[186]**

9.5.Zakon o azilu[187]

Zakon propisuje načelo nediskriminacije i zabranjuje **svaku diskriminaciju, po bilo kom osnovu** u postupku odobravanja azila u Republici Srbiji[188]

Trenutno je u postupku javne rasprave **Nacrtzakona o azilu i privremenoj zaštiti**[189] koji takođe predviđa načelo nediskriminacije, kao i načelo obezbeđenja posebnih procesnih i prihvatnih garancija za maloletnike, lica potpuno

[183] Član 4 Zakona o sportu

[184] "Sl. glasnik RS", br. 67/2003, 101/2005 - dr. zakon, 90/2007, 72/2009 - dr. zakon, 111/2009 i 104/2013 - dr. zakon

[185] Član 4 Zakona o sprečavanju nasilja i nedoličnog ponašanja na sportskim priredbama

[186] Član 8a Zakona o sprečavanju nasilja i nedoličnog ponašanja na sportskim priredbama

[187] "Sl. glasnik RS", br.109/2007

[188] Član 7 zakona o azilu

[189] http://arhiva.mup.gov.rs/cms_lat/sadrzaj.nsf/nacrti_zakona.h

ili delimično lišena poslovne sposobnosti, decu odvojenu od roditelja ili staratelja, osobe sa invaliditetom, stare osobe, trudnice, samohrane roditelje sa maloletnom decom i lica koja su bila izložena mučenju, silovanju ili drugim teškim oblicima psihološkog, fizičkog ili seksualnog nasilja.[190]

Pravo na utočište, odnosno status izbeglice, priznaće se tražiocu koji se nalazi izvan zemlje svog porekla ili uobičajenog boravišta, a opravdano strahuje od progona zbog svoje rase, veroispovesti, nacionalnosti, pripadnosti određenoj društvenoj grupi ili političkog mišljenja zbog čega ne može ili ne želi da prihvati zaštitu te zemlje.[191] Zavisno od okolnosti u zemlji porekla, određena društvena grupa može označavati i grupu **koja se zasniva na zajedničkim karakteristikama seksualne orijentacije ili polnog identiteta**.[192]

Dela koja se smatraju progonom moraju bitidovoljno ozbiljna po svojoj prirodi ili ponavljanju da predstavljaju **ozbiljno kršenje osnovnih ljudskih prava**i da mogu uticati na pojedinca. Između ostalog, to mogu biti: fizičko ili psihičko nasilje, uključujući i seksualno nasilje; zakonske, administrativne, policijske i/ili sudske mere kojima se vrši diskriminacija; sudski postupak ili kažnjavanje koje je nesrazmerno ili diskriminišuće; uskraćivanje sudske pomoći što dovodi do nesrazmernih ili diskriminišućih kazni; dela koja su po svojoj prirodi specifično vezana za pol ili decu.[193]

9.6.Zakon o strancima[194]

Zakonom o strancima se uređuju uslovi za ulazak, kretanje i boravak stranaca u Srbiji, kao i nadležnost i poslovi organa državne uprave u vezi sa tim.[195] Ovaj zakon ne predviđa antidiskriminacione odredbe, a jedina odredba koja se odnosi na posebno osetljive grupe je u postupku prinudnog udaljenja kada će nadležni organ voditi računa o specifičnoj situaciji stranca **koji spada u kategoriju lica sa posebnim potrebama** kao što su: maloletnici, lica potpuno ili delimično lišena poslovne sposobnosti, deca odvojena od roditelja ili staratelja, osobe sa invaliditetom, stare osobe, trudnice, samohrani roditelji sa maloletnom decom i lica koja su bila izložena mučenju, silovanju ili drugim teškim oblicima psihološkog, fizičkog ili seksualnog nasilja. U ovim slučajevima nadležni organ je dužan da postupa u skladu sa propisima kojima je uređen položaj lica sa posebnim potrebama i međunarodnim ugovorima.[196]

[190] Član 15 Nacrta zakona o azilu i privremenoj zaštiti

[191] Član 24 Nacrta zakona o azilu i privremenoj zaštiti

[192] Član 26 Nacrta zakona o azilu i privremenoj zaštiti

[193] Član 28 Nacrta zakona o azilu i privremenoj zaštiti

[194] "Sl. glasnik RS", br. 97/2008

[195] Član 1 Zakona o strancima

[196] Član 58 zakona o strancima

II Nacionalne politike protiv diskriminacije LGBT osoba

Sve do donošenja Strategije prevencije i borbe protiv diskriminacije, pitanje položaja LGBT osoba nije prepoznavano u strateškim dokumentima Republike Srbije, mada je za poslednjih desetak godina usvojeno više od 100 ovakvih dokumenata.[197] O ovom pitanju su organizacije civilnog društva izveštavale međunarodne mehanizme kao npr. CEDAW Komitet 2013. godine:

> *Nacionalna strategija za unapređenje položaja žena (2009–2015) ...pominje seksualnu orijentaciju, ali samo uopšteno, bez konkretnih ciljeva i aktivnosti (sa izuzetkom odeljka koji se odnosi na medije), što kao posledicu ima* ***nevidljivost problema sa kojima se suočavaju lezbejke*** *i nedostatak planova u Akcionom planu za sprovođenje Nacionalne stretegije za unapređenje položaja žena (2010–2015).*
>
> *Za razliku od lezbejki, u svim ovim dokumentima u više navrata se spominju druge višestruko diskriminisane grupe žena. Imajući u vidu da lezbejke, koje su jedna od najviše zapostavljanih, marginalizovanih i ranjivih grupa žena u srpskom društvu, nisu u pomenutim dokumentima uključene na značajan način, smatramo da ovo nesumnjivo predstavlja homofobičan i diskriminatoran stav Vlade Srbije prema lezbejkama. Shodno tome, nijedna mera za unapređenje položaja lezbejki nije sprovedena, što lezbejke čini izuzetno izloženim diskriminaciji, društvenom isključivanju, nasilju i siromaštvu.*[198]

Pored neprepoznavanja položaja LGBT osoba, jedan od glavnih izazova kada su strateški dokumenti Republike Srbije u pitanju jeste i praćenje njihove primene.

1. Strategija prevencije i zaštite od diskriminacije [199]

Republika Srbija je 2013. godine usvojila Strategiju prevencije i zaštite od diskriminacije za period od 5 godina, čiji je osnovni cilj poštovanje ustavnog načela zabrane diskriminacije, prema licu, odnosno grupi lica s obzirom na njegovo/njeno lično svojstvo, a posebno osetljivih društvenih grupa (nacionalnih manjina, žena, **LGBT osoba**, osoba sa invaliditetom, starijih, dece, izbeglica, interno raseljenih lica i drugih ugroženih migrantskih grupa, pripadnika različitih veroispovesti i lica s obzirom na njihovo zdravstveno stanje). Zadatak Strategije i pratećeg akcionog plana je **da se definišu ciljevi, mere i aktivnosti** koje će obezbediti **smanjenje broja slučajeva kršenja ustavnog i zakonskog načela zabrane diskriminacije**.

[197] Na dan 20. 11. 2016. godine, na internet prezentaciji Vlade Republike Srbije, dostupno je preko 140 strateških dokumenata i preko 15 pratećih akcionih planova http://www.srbija.gov.rs/vesti/dokumenti_sekcija.php?id=45678

[198] Senka nad Srbijom, Izveštaj nevladinih organizacija za 55. zasedanje Komiteta CEDAW, Autonomni ženski centar ASTRA Žene u crnom Labris Glas razlike, Beograd 2013. godine, dostupan na 2013.http://www.womenngo.org.rs/images/CEDAW/2013/Senka_nad_Srbijom.pdf

[199] Vlada Republike Srbije, Strategija prevencije i zaštite od diskriminacije, Beograd 27. jun 2013. godine, 05 Broj: 90-5273/2013-1

Strategijom su definisani ciljevi i mere u odnosu na deset posebno ranjivih grupa građana, **među kojima je i LGBT zajednica**. Opšti ciljevi Strategije u odnosu na LGBT populaciju su:

- **Usklađivanje pravnog okvira** sa međunarodnim standardima.
- Sprečavanje kršenja zabrane diskriminacije prema LGBT osobama, **kroz ustavne, zakonodavne, regulatorne reforme kao i donošenje strateških dokumenta**.
- **Ukidanje ili smanjenje diskriminatorskih praksi** prema LGBT osobama u različitim oblastima.
- Obezbeđenje uslova za **sprovođenje Zakona o zabrani diskriminacije** u delu koji se odnosi na diskriminaciju LGBT osoba.
- **Promena javnih politika** u određenim oblastima koje mogu da budu izvor diskriminacije LGBT osoba.
- **Institucionalna zaštita LGBT osoba od javnog i privatnog nasilja**, naročito u oblasti rada i zapošljavanja, zdravstvenog i socijalnog sistema, ličnog i porodičnog života, obrazovanja, sporta i dr.
- **Promena tradicionalnog, negativnog stereotipa** o LGBT osobama.
- Sprečavanje i **kažnjavanje govora mržnje** i fizičkih napada na LGBT osobe.
- **Unapređivanje statusa** i položaja LGBT osoba.

Za postizanje opštih ciljeva strategije Predviđeno je ukupno **12 mera**:

1) Harmonizovati postojeći pravni okvir sa standardima sprečavanja diskriminacije LGBT osoba sadržanim **u Ugovorima i direktivama Evropske unije i drugim međunarodnim dokumentima**;

2) Obezbediti **puno ostvarivanje prava na mirno okupljanje** u otvorenom i zatvorenom prostoru LGBT osobama, kroz obezbeđenje mehanizama zaštite učesnika takvih okupljanja i preventivno delovati u pravcu identifikovanja potencijalnih bezbednosnih pretnji i njihovog otklanjanja;

3) U kreiranju budućih i izmeni postojećih zakona koji u sebi sadrže antidiskriminacione odredbe, treba utvrditi **da se kao jedno od ličnih svojstava obavezno „prepozna" seksualna orijentacija i rodni identitet**;

4) Unaprediti **položaj transpolnih osoba kroz izmene i dopune većeg broja zakona** (Zakona o matičnim knjigama, Porodičnog zakona, Zakona o penzijsko invalidskom osiguranju, Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, Zakona o radu i itd.), i propisati efikasne procedure u vezi sa promenom imena i pola transpolnih osoba ili ih regulisati posebnim zakonom, **ili sva pitanja pravnog statusa transrodnih (uključujući i transpolne osobe) regulisati posebnim zakonom** (uz uvažavanje prinicpa pravnog kontinuiteta i identiteta, prava i dužnosti transpolne osobe i relevantnosti novostečenog pola;

5) Nastaviti kontinuirano **praćenje sadržaja udžbenika** i drugog nastavnog dopunskog materijala za osnovne i srednje škole i univerzitete, **radi eliminacije mogućih diskriminativnih sadržaja** koji se odnose na seksualnu orijentaciju i rodni identitet;

6) **Suzbijati diskriminatorske prakse prema LGBT osobama** u svim oblastima, naročito **analizom konkretnih slučajeva diskriminacije** LGBT osoba sa kojima se suočavaju Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, Zaštitnik građana i Pokrajinski ombudsman, radi otklanjanja uzroka i posledica njihovog nastanka;

7) **Obezbediti obuku i sistemsku edukaciju državnih** službenika i zaposlenih u javnom sektoru za primenu antidiskriminacionih propisa o seksualnoj orijentaciji i rodnom identitetu i za dodatno senzibilisanje u radu sa LGBT osobama (u obrazovanju, zdravstvu, policiji i drugim oblastima);

8) Razmotriti **moguće izmene u oblasti porodičnog i naslednog prava**, kojim bi istopolnim partnerima bilo priznato pravo na registrovano partnerstvo/građansku zajednicu i regulisalo pravo na zakonsko nasleđivanje;

9) **Obezbediti privremeno zbrinjavanje LGBT** osoba koje su zbog osude okoline usled svog ličnog svojstva odbačeni od porodice i okruženja;

10) **Sprečiti širenje, promovisanje i podsticanja mržnje i druge netrpeljivosti prema LGBT** osobama, bilo da su učinjeni na javnim skupovima, putem medija i interneta, kroz grafite mržnje i na druge načine;

11) **Afirmisati kulturu tolerancije** kod širokog kruga građana prema LGBT osobama i unaprediti dijalog između civilnog društva i državnih organa u pravcu poboljšanja položaja LGBT osoba i postizanja ravnopravnosti u skladu sa standradima utvrđnjnim postojećim pravnim okvirom;

12) **Podsticati i afirmisati LGBT kulturu i druge aktivnosti koje osnažuju LGBT zajednicu**, njenu pozitivnu vidljivost i društvenu inkluziju.

Posebni ciljevi Strategijeu oblasti LGBT prava definisani su kroz 7 oblasti:

1. Sloboda mirnog okupljanja, sloboda izražavanja, i politička i društvena participacija LGBT osoba

U ovoj oblasti, postavljeno je 5 posebnih ciljeva: 1) **omogućavanje održavanja javnih manifestacija** uz osiguranu bezbednost učesnika; 2) preduzimanje preventivnih i zaštitnih mera radi postizanja bezbednosti;3) preventivno delovanje radi **sprečavanja svakog pokušaja pretnje, napada** ili onemogućavanja organizovanja javnih skupova; 4) **edukacija o pravima** LGBT osoba; 5) **obezbeđenjenediskriminativnih uslova za političku participaciju** LGBT osoba u političkim partijama, predstavničkim telima, bezbednosnim institucijama, nezavisnim institucijama za ljudska prava kao i lokalnim samoupravama.

2. Privatni i porodični život

U oblasti privatnog i porodičnog života su postavljena 3 posebna cilja koja treba dostići u narednih pet godina: 1) **razmatranje izmena** i dopuna postojećeg zakonskog okvira u oblasti porodičnog i naslednog prava, kojim bi zakonski bili regulisani partnerski odnosi između LGBT osoba, a kojim bi istopolnim partnerima bilo priznato **pravo na registrovano partnerstvo/građansku zajednicu**; 2) **regulisanje procesa prilagođavanja pola** na način koji

omogućava i obezbeđuje što lakši i pristupačniji neophodni medicinski tretman i legalno priznanje stečenog pola; 3) **zaštita podataka** o seksualnoj orijentaciji i rodnom indentitetu kao posebno osetljivih podataka o ličnosti.

3. Rad i zapošljavanje

U oblasti rada i zapošljavanja je postavljeno 5 posebnih ciljeva: 1) **Nediskriminativno zaposlenje** i rad kod državnog poslodavca i u privatnom sektoru; 2) **Efektivna zaštita** od diskriminacije prilikom zaposlenja i zanimanja u javnom i privatnom sektoru; 3) **Upotreba nediskriminatornog jezika** i ponašanja prema osobama stvarne ili pretpostavljene neheteroseksualne orijentacije kao i transrodnim osobama; 4)**Poverljivost i zaštita podataka** o rodnom identitetu i seksualnoj orijentaciji u radu i prilikom zaposlenja; 5)**Edukacije neposredno u radnim ambijentima** kojim bi se pomoglo da poslodavci shvate potrebu i načine zaštite LGBT populacije.

4. Obrazovanje

U oblasti obrazovanja postavljeno je 6 posebnih ciljeva: 1) Obezbediti da se **pravo na obrazovanje može efektivno uživati** bez diskriminacije; 2) Posebno **obezbediti zaštitu prava dece i mladih** na obrazovanje u bezbednom ambijentu, bez nasilja, maltretiranja, društvenog isključivanja ili drugih oblika diskriminatornog ili degradirajućeg tretmana; 3)**Kroz obrazovni sistem podići svest mladih**; 4) Potrebno je **promovisanje zajedničke tolerancije i poštovanja**; 5) Obezbediti objektivne **informacije u školskim programima i udžbeničkom** materijalu, 6) **Podrška i pomoć u nastavi** LGBT učenicima i studentima, kao i zaštita nastavnog osoblja od diskriminacije, maltretiranja, otpuštanja, zbog stvarne ili pretpostavljene seksualne orijentacije i rodnog identiteta.

5. Zdravlje i zdravstvena zaštita

U oblasti zdravlja i zdravstvene zaštite, Strategija imenuje 4 posebna cilja: 1) **Podizanje nivoa informisanosti i svesti** ljudi, institucija, omladine, medija i dr. da homoseksualnost nije zarazna bolest; 2) Aktivno **delovati u odnosu na diskriminatorne i protivzakonite prakse** da se homoseksualnost i transrodnost tretiraju kao zdravstveni problem; 3) **Sprečavati pojave diskriminatorskih praksi** koje mogu da dovedu do diskriminacije u oblasti zdravstvene zaštite usled seksualne orijentacije ili rodnog identiteta; 4) **Obezbediti transrodnim osobama efektivan pristup službama** prilagođavanja pola, uključujući psihološke, endokrinološke i hirurške stručnosti.

6. Socijalna zaštita

U oblasti socijalne zaštite, Strategija postavlja 3 cilja: 1) **Akreditovati programe za edukaciju osoblja** angažovanog u oblasti socijalne zaštite u cilju povećanja kvaliteta usluga pruženih LGBT osobama; 2) **Standardizovati socijalnu uslugu**, koja će biti u skladu sa potrebama LGBT populacije i članova njihovih porodica, posebno radi sprečavanja njihovog beskućništva; 3) Preduzeti posebne mere iz oblasti socijalnog staranja u pogledu LGBT **omladine, njihove zaštite od porodičnog nasilja**.

7. Sport, stanovanje i ukrštena diskriminacija

U ovoj oblasti posebni ciljevi postavljeni Strategijom (4) su: 1) Potrebne su **zakonske odredbe** protiv diskriminacije i odstranjivanja LGBT sportista iz sportova svih nivoa; 2) Obezbediti da sve **sportske aktivnosti i objekti budu pristupačni bez diskriminacije** na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta, a stadioni i druga sportska borilišta, prestanu da budu mesta masovnih „dozvoljenih" izliva homofobije i transfobije kao oblika govora mržnje; 3) Omogućiti nediskriminativno **korišćenje stanova** od strane LGBT osoba kao i mogućnost nediskriminativne pravne **sukcesije imovinskih prava** bez obzira na seksualnu orijentaciju i rodni identitet; 4) **Sprečiti diskriminaciju LGBT osoba po više osnova.**

2. Akcioni plan za primenu Strategije prevencije i zaštite od diskriminacije za period od 2014. do 2018. godine

Akcionim planom predviđene su konkretne mere i aktivnosti neophodne za realizaciju navedenih strateških ciljeva, rokovi, odgovorni subjekti i resursi za realizaciju. Ukupno se 18 mera u okviru Akcionog plana odnosi konkretno na LGBT populaciju. Konkretne mere bi trebalo da prate postavljene opšte i posebne ciljeve,međutim, akcioni plan nije dosledan u odnosu na Strategiju, jer npr. u oblasti rada i zapošljavanja, uopšte nisu predviđene konkretne mere za sprečavanje diskriminacije i unapređenje položaja LGBT osoba u oblasti rada, iako svi nezavisni izveštaji govore da je diskriminacija LGBT osoba u oblasti rada vrlo izražena.

Manjkavosti Akcionog plana se odnose i na nedostatak doslednih rokova za sprovođenje, kao i neophodnih resursa za realizaciju. Rokovi za realizaciju mera deluju nerealno, npr. većina mera je predviđena za realizaciju u poslednjem kvartalu 2017. godine, a krajem 2016. godine, nikakve aktivnosti nisu ni započete. Za mnoge planirane mere nisu predviđeni nikakvi resursi, a i oni predviđeni se uglavnom oslanjaju na strane donacije i projekte.

2.1. U okviru oblasti **Državna uprava i zabrana diskriminacije** predviđena je jedna konkretna mera koja se odnosi na LGBT populaciju:

- Mera 3.1.14 –Obezbediti **sprovođenje odluka** Ustavnog suda i drugih sudova koje se odnose na rad organa uprave u vezi sa sprečavanjem i zaštitom od diskriminacije pojedinih osetljivih grupa **kroz pripremu i donošenje novih zakona odnosno izmene i dopunu postojećih;** Obezbeđenje **sprovođenja odluke Ustavnog suda** Republike Srbije br. Už - 3238/2011 od 8. marta 2012. godine i smernica datih u Odluci.

Ova aktivnost je predviđena za četvrti kvartal 2017. godine, **bez opredeljenih sredstava za realizaciju**.

2.2. U oblasti **Bezbednost, unutrašnji poslovi i pravosuđe**, predviđene su dve konkretne mere usmerene na LGBT osobe i niz aktivnosti.

- Mera 3.2.1. -**Afirmisanje kulture tolerancije kod širokog kruga građana** prema LGBTI/transrodnim osobama, **unapređenje dijaloga** o neophodnosti postizanja pune ravnopravnosti radi ostvarivanja načela

jednakosti i jednakih prava i **preventivno delovanje radi ostvarivanja prava na mirno okupljanje.**

Predviđeno je da se **aktivnosti** za realizaciju ove mere sprovode kontinuirano, uz obezbeđena donatorska sredstva za 2014. godinu[200] i planirana sredstva za period 2014-2016. godine, uglavnom kroz donacije, a manjim delom iz budžeta RS:[201]

- Vođenje **medijske kampanje** i podrška proizvodnji medijskih sadržaja radi ostvarivanja načela jednakosti i jednakih prava LGBTI-transrodnih lica;
- Aktivno **promovisanje saradnje,** komunikacije i zajedničkog rada sa LGBTI zajednicom;
- **Realizovanje projekata prevencije** sa ciljem promovisanja i poštovanja različitosti.
- Preduzimanje preventivnih mera, kao i **identifikovanje potencijalnih bezbednosnih pretnji i njihovo otklanjanje**, radi efikasnijeg ostvarivanja prava na slobodu mirnog okupljanja građana, postizanja bezbednosti učesnika na LGBTI skupovima i zaustavljanje akata nasilja i sličnih oblika kršenja ljudskih prava, zasnovanih na seksualnoj orijentaciji i rodnom identitetu
- **Redovni sastanci** sa organizatorima „Parade ponosa"

Mera 3.2.2.- **Suzbiti akte nasilja**, netolerancije i pretnje prema osetljivim društvenim grupama sprovođenjem efikasnih istraga i preduzimanjem mera krivično-pravne i drugih oblika zaštite i vođenje evidencije; sprovođenje **efikasne istrage i sankcionisanje** diskriminatorskih postupaka prema LGBTI osobama.Aktivnosti su planirane da se odvijaju kontinuirano, **redovnim budžetskim sredstvima,** a predviđene su dve:

- **Otkrivanje, pronalaženje, hapšenje** i privođenje pravdi učinilaca krivičnih dela sa elementima nasilja izazvanih ličnim svojstvom;
- Zakonsko **uspostavljanje jedinstvene baze podataka** (evidencije) o podnetim krivičnim prijavama, broju osuđenih lica i sankcijama.

2.3. U oblasti **Obrazovanje** predviđeno je 5 mera koje se odnose na LGBT populaciju:

- Mera 4.1.1. - Uvesti u obrazovni sistem različite sadržaje i oblike rada koji promovišu antidiskriminaciono ponašanje i vrednosti i razvijaju kompetencije za život u demokratskom društvu (za realizaciju ove mere predviđen je rok od 12 meseci, do četvrtog kvartala 2015. godine, uz (sredstva izdvojena iz budžeta i donatorska sredstva UNICEFa I CARE international-a). **Sticanje znanja o pravima LGBTI osoba** kroz uvedene nastavne sadržaje je planirano kontinuirano od momenta uvođenja sadržaja.
- Mera 4.1.3.– Izraditi **Nacrt zakona o izmenama i dopunama** Zakona o osnovama sistmema obrazovanja i vaspitanja i uvesti kao poseban osnov diskriminacije seksualnu orijentaciju i rodni identitet (Rok: 6 meseci do drugog kvartala 2015. godine, uz redovna budžetska sredstva).
- Mera 4.1.7. - Obezbediti **stručne obuke za pripadnike policije** u vezi sa zabranom diskriminacije;

[200] 4.444.000 RSD (2014) Projekat „Stvaranje tolerancije i razumevanja prema LGBTI populaciji u srpskom društvu", sredstava norveške bilateralne pomoći- kofinansiranje

[201] IPA 2013 (2014-2016) tvining projekat „Podrška unapređenju ljudskih prava i nulta tolerancija diskriminacije

priprema, organizovanje i sprovođnje obuke o: 1) **pravu na mirno okupljanje** LGBTI osoba, kao i uzrocima bezbednostnih rizika, i razvijanje kulture tolerancije kao osnove njihove bezbednosti; 2) **primeni atidiskriminacionih propisa** o seksualnoj orijentaciji i rodnom identitetu pri obavljanju policijskih poslova kada su subjketi opštenja sa policijom ova lica. Planirano je da se aktivnosti realizuju kontinuirano za svaku kalendarsku godinu, a za realizaciju ove mere su predviđena redovna budžetska sredstva I donatorska sredstva za period 2014-2016. godina.[202]

- Mera 4.1.9. - **Obezbediti stručne obuke za sudije, tužioce i druge zaposlene** u pravosuđu u vezi sa sprečavanjem diskriminacije, o međunarodnim standardima, praksi međunarodnih nadnacionalnih mehanizama zaštite ljudskih prava i opštenju funkcionera i zaposlenih u pravosudnoj upravi sa pripadnicima osetljivih društvenih grupa, kroz izradu plana obuke, izradu priručnika sa posebnim akcentom na **presude i odluke međunarodnih tela i uporednih pravnih sistema**, sprovođnjenje obuke za službenike u pravosudnoj upravi. Za ovu meru i prateće aktivnosti su predviđena donatorska sredstva za period 2014-2016. godina, a aktivnosti su planirane kontinuirano od momenta usvajanja plana i programa.
- Mera 4.1.11. - Obezbediti posebne obuke za određene ciljne grupe u određenim oblastima; Obezbediti stručnu obuku i stručno-metodološko uputstvo za zaposlene u centrima za socijalni rad u vezi sa diskriminacijom (između ostalih) LGBTI osoba. Ova mera je planirana da bude realizovana u poslednjem kvartalu 2014. godine i planirana su donatorska sredstva za 2014 i 2015. godinu.

2.4. U oblasti **Rad i zapošljavanje** u Akcionom planu **nema posebnih mera za LGBT populaciju**, a samim tim ni opredeljenih sredstava za ovu posebnu kategoriju lica.

2.5. U oblasti **Brak, porodični odnosi i nasleđivanje** predviđene su 4 konkretne mere koje se odnose na LGBT.

- Mera 4.3.1. - Izvršiti analizu i izmeniti i dopuniti Porodični zakon radi sprečavanja diskriminacije pojedinih osetljivih društvenih grupa; Obezbediti sprovođenje odredbe o sprečavanju diskriminacije LGBTI osoba u smislu **priznavanja istopolnih vanbračnih zajednica** (odnosno prava na registovano partnerstvo - građansku zajednicu) **kroz izmene i dopune Porodičnog zakona**.

Aktivnosti za realizaciju ove mere su: 1) **Izrada analize** postojećeg zakona i 2) **Izrada Modela zakona** o izmenama i dopunama zakona u skladu sa analizom koja se odnosi na probleme osetljivih grupa. Aktivnosti su planirane za poslednji kvartal 2017 godine, a za njihovu realizaciju su planirana, ali ne i opredeljena „redovna budžetska" i „donatorska sredstva".

- Mera 4.3.2. - Izraditi **radni tekst zakonakojim se otvara javna rasprava** o senzibilnim društvenim pitanjima uvođenja istopolne zajednice uz prethodnu analizu pojedinih odredaba Ustava i odredbe Porodičnog zakona. Aktivnosti su izrada modela zakona i održavanje široke javne rasprave u vezi sa izrađenim Modelom zakona radi jačanja svesti o potrebi priznavanja istopolnih zajednica (četvrti kvartal 2017. godine, planirana, ali ne i opredeljena „redovna budžetska" i „donatorska sredstva").

[202] Projekat „Stvaranje tolerancije i razumevanja prema LGBTI populaciji u srpskom društvu", sredstava norveške bilateralne pomoći I IPA 2013 tvining projekat "Podrška unapređenju ljudskih prava il nulta tolerancija diskriminacije"

- Mera 4.3.3. - Izraditi radni tekst zakona kojim se otvara javna rasprava o senzibilnim društvenim **pitanjima nasleđivanja istopolnih partnera; I**zrada radnog teksta (modela) Zakona o izmenama i dopunama Zakona o nasleđivanju, u smislu izjednačavanja bračne i vanbračne zajednice, odnosno priznavanja istopolnim partnerima pravo na nasleđivanje u prvom naslednom redu (četvrti kvartal 2017. godine, planirana, ali ne i opredeljena „redovna budžetska" i „donatorska sredstva").
- Mera 4.3.4. - Izrada podazkonskih akata radi sprečavanja diskriminatorskih praksi u vezi sa brakom i porodicom; Izrada obavezne instrukcije za CSR i njena primena u vezi sa diskriminatornim praksama u vezi sa roditeljstvom kada je jedan od roditalja transpolna osoba ili određenog zdravstvenog stanja. Za ovu meru i aktivnosti nema predviđenog roka u Akcionom planu, niti opredeljenih sredstava.

2.6. U oblasti **Zdravstvo, zdravstvena i socijalna zaštita i stanovanje,**Akcionim planom su predviđene 3 konkretne mere koje se odnose na LGBT osobe

- Mera 4.4.1. - Izmeniti i dopuniti Zakon o zdravstvenoj zaštiti, radi obezbeđivanja jednakih prava i dostupnosti zdravstvene zaštite bez diskriminacije i izdvajanjana osnovu seksualne orjentacije ili rodnog identiteta (2. Kvartal 2015. godine, bez opredeljenih budžetskih sredstava)
- Mera 4.4.2 - Izraditi Nacrt zakona o izmenama i dopunama Zakona o socijalnoj zaštiti, u delu koji se odnosi na posebne mere u odnosu na pojedine osetljive društvene grupe; efektivnija zaštita LGBTI osoba, odnosno proširivanje osnova diskriminacije prilikom pružanja socijalne zaštite i na rodni identitet (nema predviđenog roka, nema opredelejnih budžetskih sredstava).
- Mera 4.4.5 - Ukidanje pojedinih diskriminatorskih praksi u oblasti zdravstva – ukinuti praksu diskriminatornog otežavanja doniranja krvi za LGBTI osobe; Izrada obavezne instrukcije u vezi davanja krvi LGBTI osoba (4. kvartal 2015 godine, bez opredeljenih sredstava)

2.7. U oblasti **Omladina, sport, kultura i mediji**su predviđene 2 konkretne mere koje se odnose na LGBT osobe

- Mera 4.5.1 - **Izmeniti i dopuniti Zakon o sportu** kroz unošenje eksplicitne zabrane diskriminacije u sportu na osnovu seksulane orjentacije i rodnog identiteta (2. kvartal 2015. Godine, uz redovna budžetska sredstva).
- Mera 4.5.4. - Upoznavanje širokog kruga građana sa kulturnim specifičnostima pojedinih osetljivih društvenih grupa radi njihove inkluzije i jačanja stepena tolerancije prema njima u javnosti kroz realizovanje programa podrške; afirmisanje kulture i drugih karakteristika koje odlikuju LGBTI zajednicu kroz **utvrđivanje i realizovanje programa i projekata podrške u kulturi**(Kontinuirano, uz opredeljena sredstva iz budžeta za period 2014-2016. godine).

2.8. U oblasti **Regionalni razvoj i lokalna samouprava**predviđena je 1 mera koja se odnosi na LGBT populaciju.

- Mera 4.6.2 - Organizovanje grupa podrške za LGBTI osobe koje su završile na ulici pri opštinskim centrima za socijalni rad i grupe podrške roditenjia LGBTI dece i mladih, Oragnizovanje grupa za podršku pri centrima za socijalni rad (Ova aktivnost bi prema planu trebalo da se sprovodi kontinuirano, međutim, za nju nisu opredeljena budžetska sredstva).

3. Nacionalna strategija za rodnu ravnopravnost za period 2016. do 2020. godine sa akcionim planom za period 2016. do 2018. godine[203]

Strategija prepoznaje kategoriju višestruko diskriminisanih žena o kojima „posebno brine" u smislu eliminisanja višestruke diskriminacije i poboljšanja položaja višestruko diskriminisanih žena. Kao višestruko diskriminisane kategorije žena, Strategija prepoznaje i „pripadnice seksualnih manjina". Takođe, Strategija prepoznaje da pol i rod, kao osnovi diskriminacije, imaju posebnu ulogu, s obzirom na to da su žene koje pripadaju ranjivim grupama (uključujući LGBTI osobe) u mnogim oblastima izloženije diskriminaciji i socijalnoj isključenosti nego muški pripadnici tih grupa.

U Strategiji je eksplicitno navedeno da se kao ranjive grupe **posebno izložene riziku višestruke diskriminacije**: Romkinje, žene starije od 60 godina, mlade, žene na selu, trudnice, žene sa malom decom, **žene drugačije seksualne orijentacije**, žene koje trpe nasilje u porodici, žene sa invaliditetom, samohrane majke, pripadnice nacionalnih i etničkih manjina, nezaposlene i neobrazovane žene, čime se lista ne iscrpljuje.

U Strategiji se navodi da su pojedine kategorije žena skoro u potpunosti medijski „nevidljive", a među njima i žene drugačije seksualne orijentacije, što doprinosi opstajanju patrijarhalnog rodnog režima i rodnih stereotipa koji podstiču rodno zasnovanu diskriminaciju.

Ovakvo prepoznavanje žena drugačije seksualne orijentacije i/ili rodnog identiteta je svakako pozitivan pomak u odnosu na ranije strateške dokumente, međutim, i ova strategija ponavlja nedostatke ranijih u smislu da prepoznate probleme ne operacionalizuje u mere koje doprinose eliminaciji višestruke diskriminacije ovih žena i suštinskom unapređenju njihovih položaja, ukoliko do realizacije mera uopšte i dođe. Predviđene su svega 2 mere koje će država realizovati, a u kojima se spominju žene drugačije seksualne orijentacije:

- Mera 1.5.3. - Obezbediti uslove za održive, kontinuirane, dostupne usluge ženskih i feminističkih udruženja specijalizovanih za podršku ženama u situaciji nasilja (Izdvojena budžetska sredstva za funkcionisanje jedinstvenog SOS telefona i drugih specijalističkihusluga podrške ženama u situaciji nasilja, **uključujući i podršku ženama drugačije seksualne orijentacije)**

- Mera 2.2.4. - Obezbediti učešće žena, uključujući i pripadnice ranjivih grupa i/ili njihovih predstavničkih udruženja, u procesima kreiranja, primene i nadziranja politika na svim nivoima i u svim oblastima (Obezbeđeno učešće najmanje 5–8 predstavnica ženskih i feminističkih organizacija, uključujući i Romkinje, žene sa invaliditetom **i lezbejske u savetodavnom telu Vlade).**

[203] http://www.mgsi.gov.rs/lat/dokumenti/nacionalna-strategija-za-rodnu-ravnopravnost-za-period-od-2016-do-2020-godine-sa-akcionim

4. Nacionalna strategija za mlade za period 2015 – 2020. godine[204]

Nacionalna strategija za mlade **prepoznaje mlade drugačije seksualne orijentacije** kao posebnu grupu mladih. Strategija deklariše jednakost mladih, jednak položaj i jednaku pravnu zaštitu bez obzira bez obzira na lična svojstva. Strategija predviđa da se ne sme praviti razlika ili nejednako postupanje prema mladima, posredno ili neposredno, po bilo kom osnovu, a kao poseban osnov navodi i pol, seksualnu orijentaciju i rodni identitet.

Strategija, takođe, prepoznaje kategoriju mladih **u zdravstvenom riziku,** tjmladih čije je zdravlje pod povećanim rizikom od obolevanja u odnosu na opštu populaciju mladih, a kao jednu od najranjivijih kategorija prepoznaje muškarce koji imaju seksualne odnose sa muškarcima.

Strategija kao specifičan problem ističe: Prisutnost vršnjačkog nasilja, nasilja među navijačkim grupama, **nasilja prema LGBT populaciji,** nasilja u partnerskim odnosima i prema strancima, nepoštovanje ljudskih i manjinskih prava i česta upotreba i zloupotreba oružja.

Na osnovu identifikovanog problema, uspostavljen je cilj 2: **Unapređeni programi poštovanja ljudskih i manjinskih prava, rodne ravnopravnosti, prihvatanja različitosti, tolerancije i negovanja nenasilnih načina komunikacije** i uspostavljeni rezultati i planirane aktivnosti realizacije: unapređeni su programi rada s mladima; podržati programe obuke nastavnika i omladinskih radnika; podržati istraživanja, aktivnosti i programe koji obuhvataju najčešće stereotipe i predrasude u društvu i pronalaze načine kako da ih mladi prevladaju/potisnu; razviti programe komunikacije i saradnje između različitih društvenih grupa kojima mladi pripadaju; podržati programe vršnjačke edukacije; razvijati integrativne modele informisanja koji manjine prikazuju kao deo šire društvene grupe, a ne izolovane itd.

[204] Vlada Republike Srbije, Nacionalna strategija za mlade za period 2015 – 2020. Godine, 05 Broj: 66-1998/2015-1, U Beogradu, 27. februara 2015. godine

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

341.231.14-055.3(497.11)
342.726-055.3(497.11)
316.485.6:316.647.82-055.3(497.11)

ЈОВАНОВИЋ, Наташа, 1973-
Anti-diskriminacioni normativni okvir u Srbiji u oblasti LGBT prava / [autorka Nataša Jovanović]. - Beograd : Labris - organizacija za lezbejska ljudska prava, 2017. - 44, 42 str. ; 21 cm

Nasl. str. prištampanog prevoda: Anti-Discriminatory Normative Framework in Serbia in the Field of LGBT Rights. - Oba rada štampana u međusobno obrnutim smerovima. - Podatak o autorki preuzet iz kolofona.
- Tiraž 300. - Napomene i bibliografske reference uz tekst.

ISBN 978-86-86509-28-4

a) Људска права - Сексуалне мањине - Србија
b) Сексуалне мањине - Дискриминација - Спречавање - Србија

COBISS.SR-ID 242938892